

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Legitimita panovnické moci v období nástupu saské dynastie

The Legitimization of Kingship during the Accession of the Saxon Dynasty

Petr Navrátil

Praha
2011

Vedoucí: PhDr. ThLic. Drahomír Suchánek, Ph.D. Th.D.

Poděkování

Na úvod je moji milou povinností a ctí poděkovat svému zesnulému dědovi JUDr. Josefu Jeřábkovi, který mě v mé práci vždy bezvýhradně podporoval a pomáhal mi neocenitelnými radami a připomínkami. Mé nezměrné díky patří taktéž PhDr. ThLic. Drahomíru Suchánkovi, Ph.D. Th.D., který, ač nebyl jsem toho hoden, ujal se vedení mé práce a projevil neskutečnou ochotu a nadlidskou trpělivost, s jakou mi pomáhal i v průběhu celého mého studia. Konečně bych rád poděkoval své přítelkyni a svým rodičům za obětavost a podporu, bez kterých bych nebyl schopen věnovat se oboru z nekrásnějších – historii.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 22. 7. 2011

.....

Petr Navrátil

Abstrakt

Cílem této práce byla analýza a komparace vlády dvou panovníků Východofranské říše, Konráda I. a Jindřicha I., z hlediska legitimacy výkonu jejich panovnické moci. Důvodem této analýzy (potažmo komparace) je skutečnost, že otázka legitimacy panovnické moci podléhá výraznému dějinnému diskurzu a jako taková je široce diskutovaným teoretickým problémem medievalistického bádání s výraznými přesahy do současnosti.

Samotná práce je členěna do pěti kapitol. Kapitola první je úvodní a definuje základní otázky práce. Východiskem celé práce jsou metody analytická a komparativní.

Kapitola druhá je rozdělena do třech podkapitol a je v ní pojednáno o pramenech a myšlenkových zdrojích středověkých státoprávních názorů. Podkapitola první se zabývá definicí legitimacy a sakrality v obecné rovině. Druhá podkapitola pojednává o významu Bible a učení sv. Augustina. Podkapitola třetí je namnoze stručným shrnutím vývoje nazírání na legitimitu panovnické moci ve Franské říši, který předcházela panování Konráda I. a Jindřicha I.

Kapitola třetí je rozdělena do dvou podkapitol a zabývá se vládou Konráda. První podkapitola se věnuje mocenskému etablování franského rodu Konrádovců, ze kterého vzešel Konrád I., panovník *Francia Orientalis*. Druhá podkapitola analyzuje vzestup a pád Konráda I. z hlediska legitimacy výkonu jeho panovnické moci.

Kapitola čtvrtá je rovněž rozdělena do dvou podkapitol, ve kterých je zkoumána vláda Jindřicha I. z hlediska její legitimacy. První podkapitolka pojednává o rodu Luidolfově, tj. rodu Jindřicha I., a jeho počátcích. Podkapitola druhá zkoumá nástup saské dynastie na trůn Východofranské říše z hlediska legitimacy panovnické moci.

Závěry jsou shrnuty v kapitole páté, kde je konstatováno, že vlády Konráda I. a Jindřicha I. představují vůči sobě navzájem zajímavý kontrast a z hlediska vývoje nazírání na legitimitu panovnické moci je lze označit za nikoliv všední.

Klíčová slova: sakralita, sakrální panovník, Jindřich I., Konrád I., Východofranská říše, legitimita, panovnická moc

Abstract

The purpose of the study is to analyse and to compare the reign of two rulers of *Francia Orientalis* – Conrad I and Henry I. The reason for the author's research is that the conception of the legitimization of kingship is nowadays a highly discussed issue and it is one of the most significant tasks the medieval research is facing.

The study is composed of five chapters, each of them dealing with different aspect of the legitimization of kingship.

Chapter One is introductory and defines basic terminology used in the study.

Chapter Two deals with the sources of medieval thinking and consists of three parts. Part One explains the terms of sacrality and legitimacy. Part Two focuses on work of Augustinus Aurelius and on Bible. Part Three investigates the history of legitimization of kingship in the Frankish Empire.

Chapter Three is subdivided into two parts and it mainly provides an outline of Conrad's reign and examines relevant historical sources. Part One discusses the policy of Conrad's family. Part Two is an analysis of rise and fall of Conrad's power from the point of view of legitimacy of his reign.

Chapter Four endeavours to explain and analyse the reign of Henry I. And it's subdivided into two parts. Part One focuses on the policy of Luidolfingers. Part Two is an analysis of Henry's setting himself up on the throne of *Francia Orientalis*.

Conclusions are drawn in Chapter Five. The study emphasizes that although reign of Conrad and of Henry are in stark contrast from the point of view of legitimacy of their reign they also have lot in common and symbolize evolution of legitimization of kingship.

Key words: sacrality, sacral kingship, Henry I., Conrad I., East Frankish Empire, legitimacy, sovereign power

„Ne, ani celé rozbouřené moře nesmyje balzám pomazaných králů.“¹

¹ SHAKESPEARE, William. *Richard II.* III, 2, citováno dle ROUX, Jean-Paul. *Král.* Praha: Argo, 2010, s. 15.

OBSAH

1. Úvod	8
2. Prameny a myšlenkové zdroje středověkých státoprávních názorů.....	16
2. 2 Legitimní, sakrální panovnická moc?	16
2. 3 Bible jako zdroj inspirace a Augustinův Boží svět	21
2. 3. 1 Bible jako zdroj inspirace	21
2. 3. 2. Augustinův Boží svět	23
2. 4 Franská říše na rozcestí – nástin dějin chápání královské moci za vlády Merovejců a Karlovců.....	26
3. Vláda Konráda I.	30
3. 1 Konrádovci – kořeny, příčiny a důsledky mocenské politiky jednoho franského rodu.....	30
3. 2 Vzestup a pád Konráda I. z hlediska legitimacy jeho panovnické moci	34
3. 2. 1 Nástup Konráda I. na trůn Východofranské říše	35
3. 2. 2 Synoda v Hohenaltheimu – vrchol, který znamenal pád	38
4. Vláda Jindřicha.....	42
4. 1 Liudolfingové – saská krev a <i>Francia Orientalis</i>	43
4. 2 Nástup saské dynastie na trůn Východofranské říše z hlediska legitimacy její panovnické moci.....	46
4. 2. 1 Nástup Jindřicha I. na trůn Východofranské říše	47
4. 2. 2 Dynastie Jindřicha I.	51
5. Závěr.....	53
6. Soupis vybraných pramenů a literatury	58
6. 1 Prameny.....	58
6. 2 Literatura	59
6. 2. 1 Monografie	59
6. 2. 2 Články.....	61

1. Úvod

V životě každé lidské bytosti existuje určitá meta, určitý cíl, kvůli kterému stojí zato žít. Pro historika takovouto metu, cíl bezesporu představuje interpretace dějin a dějinných událostí v těch nejširších souvislostech, neboť historie není pouhým *souborem historických faktů a událostí*, nýbrž je intelektuální výzvou, kontextem, zábavou, uměním, posláním, životem. A vpravdě málokdy má historik² tolik štěstí, aby se mohl zaobírat tak pozoruhodným obdobím, jakým mocenské etablování saské dynastie v prostoru Východofranské říše, tj. *Francia Orientalis*,³ bezesporu je. Člověku se notně zatají dech, rozklepou ruce při představě, že by se byť jen okrajově směl vyjádřit k něčemu tak úchvatnému. Avšak jak kdysi napsal Svatopluk Čech: „*Sláb jenom ten, kdo ztratil v sebe víru, a malý ten, kdo zná jen malý cíl.*“⁴

Nuže - na začátek bych si dovilil citovat Jürgena Habermase,⁵ který hovoří ve své knize *Strukturální přeměna veřejnosti* o občanské společnosti jako o sféře soukromých osob shromážděných v publiku.⁶ Dlužno poznamenat, že v ústředí jeho badatelského zájmu stojí něco, co bychom mohli nazvat stupněm integrace jednotlivce do moci výkonné. Jakkoliv je to kniha nepochybně daleko více související s právem ústavním a politologií, přesto je velice zajímavá i pro kohokoliv, kdož se historií zabývá, neboť obsahuje poučení v tom smyslu, že chápání toho, co je soukromé, a toho, co je veřejné, podléhá dějinnému diskurzu. Tak kupříkladu píše o antickém občanovi jako o člověku, kterému dům, tj. práce otroků a služba žen („*říše nutnosti [...] pohroužená do stínu soukromé sféry*“⁷), slouží jen k tomu, aby sám pracovat nemusel a mohl se věnovat veřejným záležitostem mezi sobě rovnými.

² Na tomto místě bych rád poznamenal, že se v žádném případě nepovažuji za historika v pravém slova smyslu nebo někoho, kdo by se svými znalostmi a schopnosti tomuto ideálu byť jen přibližoval.

³ Je jistě otázkou, jakým názvem počastovat rodící se státoprávní útvar. Marc Bloch k tomu uvádí, že není ke škodě věci používat názvu *Německo*, používá-li se anachronicky a s vědomím jisté obsahové rozdílnosti oproti současnosti. Nicméně osobně jsem toho názoru, že název Východofranská říše, tj. *Francia Orientalis*, je přeci jen přílehavější. Minimálně z hlediska toho, že je v něm imanentně obsažena úzká vazba na Franskou říši. Pro srovnání: BLOCH, Marc. *Feudální společnost*. Praha: Argo, 2010, s. 384.

⁴ ČECH, Svatopluk. *Jitřní písně*. Praha: Topičova edice, 1946.

⁵ Dlužno poznamenat, že autor si je dobře vědom nadčasovosti slov sv. Bernarda z Clairvaux (pro zjevné důvody zvaného též jako „DOCTOR MELLIFLUUS“): „*S kacíři se netřeba bavit, nýbrž rovnou je brát klackem!*“

⁶ HABERMAS, Jürgen. *Strukturální přeměna veřejnosti*. Praha: Filosofia, 2000, s. 85.

⁷ Tamtéž, s. 58.

Vskutku proměny chápání veřejného a soukromého prostoru prolínají dějiny jako červená nit, přičemž doposud není v této otázce vyřčen konečný soud⁸ a je důležité toto mít na paměti, pokud se pokoušíme o analýzu komplexních společenských jevů.

Jiný velký muž, Max Weber, ve své práci *Wirtschaft und Gesellschaft*⁹ píše o tzv. panství¹⁰ jako o předpokladu, že příslušné osoby uposlechnou rozkazu jistého obsahu.¹¹ Dle Webera je autorita moci, ovládání, panství nad lidmi, pokud chápeme tento pojem v obecném smyslu a nemyslíme určitou konkrétní podobu jevu, jedním z nejvýznamnějších prvků společnosti.¹²

Ve shodě s Maxem Weberem považují Václav Drška a Drahomír Suchánek otázku královského rozhodování¹³ a jeho vnímání elitami za jedno z nejdůležitějších témat medievalistického bádání, přičemž k tomuto uvádí, že diskuze v teoretické rovině osciluje mezi tzv. dualistickým a konsensuálním vztahem mezi královskou mocí a zájmy politické reprezentace. Problém dále metodologicky koncentrují k interpretaci pojmu *potestas* na významové ose *violentia-potentia*.¹⁴ Jinak řečeno, jde o to, kdy je výkon panovnické moci chápán jako legitimní (tj. v souladu s právem a společenským řádem) a kdy nikoliv. A právě toto je předmětem této skrovné práce – otázka legitimacy panovnické moci.

Otázka legitimacy panovnické moci bude v této práci zkoumána v období mocenského etablování saské dynastie, jak je ostatně patrné již z názvu, přičemž je nesmírně obtížným úkolem vymezit toto období tak, abychom zcela eliminovali jakýkoliv prostor pro pochybnosti. Konečně jednoznačně rozparcelovat dějiny je nemožné, jakkoliv se o to

⁸ Pro srovnání: kompetenční spory řešené zvláštním senátem zřízeným na základě zákona č. 131/2002 Sb. a rozsudek Nejvyššího správního soudu 2 As 50/2004, kde bylo *inter alia* judikováno: „*Nejvyšší správní soud vychází z teze, že veřejné a soukromé právo v moderní společnosti nejsou dva světy oddělené „čínskou zdí“, v nichž by platila zcela a principiálně odlišná pravidla, nýbrž dvě sféry jednoho ve své podstatě jednotného a uceleného právního řádu.*“

⁹ WEBER, Max. *Wirtschaft und Gesellschaft*. Tübingen: J. C. B. Mohr, 1972.

¹⁰ Tamtéž, s. 122.

¹¹ Dlužno poznamenat, že Weberův termín *Herrschaft* zní v dnešní češtině archaičtěji a mnohoznačněji nežli v němčině, avšak označuje dle sociologů takový sociálně psychologický vztah a zdroj poslušnosti, kterému lze říkat mezinárodním termínem dominance, v některých souvislostech ho vystihneme i výrazem autorita. Pro srovnání: WEBER, Max. *Autorita, etika a společnost*. Praha: Mladá fronta, 1997, s. 47.

¹² Více: WEBER, Max. *Wirtschaft und Gesellschaft*. Op. cit., s. 541-544.

¹³ Tedy otázka panství nad lidmi.

¹⁴ SUCHÁNEK, Drahomír. DRŠKA, Václav. Autoritativní jednání středověkých vládců. In *Totalitarismus*, s. 20.

mnozí snažili a bezpochyby snažit i budou.¹⁵ Na stranu druhou je třeba si říci, že aby bádání mělo nějaký smysl, je třeba ho praktikovat na úzce vymezeném prostoru, byť s vědomím, že tento prostor zdaleka není natolik uniformní a jednoznačný, jak bychom si snad přáli. A právě z tohoto důvodu jsem přistoupil k tomu, že nikoliv monolitickými a neproniknutelnými hranicemi mého bádání jsou nástup Konráda I. na trůn Východofranské říše a smrt Jindřicha I. Ptáčníka,¹⁶ neboť právě v tomto období spatřuji jistý zlom¹⁷ v dosavadním chápání postavení panovníka uvnitř středověké společnosti.

V tomto období bylo království a instituce králů chápána zcela personálně, jako řada jednotlivých, Bohem vyvolených, z královské rodiny pocházejících, řádně po sobě následujících a lidem uznávaných vládců, přičemž dlužno poznamenat, že ústřední úlohu v této partii hrála moc Boží.

Tedy cílem této práce je přispět k diskusi o problémech legitimacy panovnické moci na počátku 10. století a pokusit se na základě zohlednění všech důležitých zdrojů primární a sekundární povahy nalézt pokud možno adekvátní odpověď na otázku, co bylo zdrojem legitimacy panovnické moci a jak se náhled na tuto problematiku v daném období vyvíjel. Dlužno poznamenat, že mou ambicí je prokázat, že mapované období v sobě zahrnuje jak prvky zlomu, tak i kontinuity, aniž by bezpodmínečně musely stát v příkrém protikladu vůči sobě.

Prostředkem k nalezení odpovědi na výše stanovené otázky bude přesné zmapování projevů panovnické moci v období nástupu saské dynastie na říšský trůn včetně analýzy jednotlivých projevů a srovnání s předchozím vývojem. Na tomto místě bych rád poznamenal, že cílem této práce není utopit se v bezbřehém *historicismu*,¹⁸ nicméně ona *posedlost*

¹⁵ Pro srovnání: BLOCH, Marc. *Obrana historie*. Praha: Svoboda, 1967, s. 132, kde autor uvádí: „*Historik nikdy nepracuje mimo čas, ale nutně v něm osciluje [...], mezi úvahami o velkých vlnách spřízněných jevů, procházejících trváním od jedné krajní meze k druhé, a zkoumáním lidského okamžiku, v němž se tyto proudy vážou v mohutném uzlu jednotlivých vědomí.*“

¹⁶ Tím je tedy vymezena i prostorová „působnost“ této práce, neboť jistě se nelze v rámci této práce zabývat legitimitou všech panovnických mocí na celém světě právě v tomto období, tj. v období první poloviny 10. století.

¹⁷ Hovořit o zlomu je namnoze diskutabilní, nicméně autor této práce doufá, že mu lehce provokativní tón bude odpuštěn čtenářem laskavým.

¹⁸ Blíže viz POPPER, Karl Raimund. *Bída historicismu*. Praha: Oikoymenh, 2008. 134 s.; hned v úvodu podává autor počáteční definici historicismu jako „*přístupu k sociálním vědám, podle něhož je jejich hlavním cílem historická předpověď, a tento cíl je dosažitelný odhalením rytmů či vzorců, zákonů či trendů, které se skrývají v pozadí historického vývoje.*“

počátky¹⁹ tak, jak o ní hovoří Marc Bloch, má své odůvodnění, a proto považuji za vhodné alespoň v hrubých obrysech nastínit vývoj (a to nejenom politický) v oblasti, kterou se zaobírám. Konečně jak k tomuto praví Dana Picková a Václav Drška: „*Když sesazením Romula Augustula roku 476 západorímská říše definitivně zanikla, směřoval germánský svět teprve k nalezení vlastních forem své politické organizace. V zásadě můžeme říci, že se tu vzájemně střetávaly a postupně propojovaly jeho tradiční představy s prvky římského a křesťanského universalismu.*“²⁰ Tedy střetávání germánského státoprávního myšlení a křesťanské panovnické *idoneity* má své hluboké kořeny a nebylo by radno je ignorovat. To ovšem neznamená, že se bude nutně odhalovat kauzální nexus mezi jednotlivými dějinnými událostmi, jakožto nekonečný logický řetězec příčin a následků. Koneckonců bych v této otázce více nežli vřele souhlasil s Christopherem Dawsonem, který kdysi napsal: „*Na dějiny se nelze dívat jako na uzavřený celek, v němž je každé stadium nevyhnutelným a logickým výsledkem toho, co předcházelo. Je tu vždy tajemný a nevysvětlitelný prvek, vhodný nejen pro dílo náhody nebo účinný zásah velkého jednotlivce, nýbrž i pro tvůrčí moc duchovních sil.*“²¹

Metodologickým východiskem celé práce je teoreticko-analytická metoda, přičemž v závěru je použita metoda komparativní. Pokud má mít ovšem komparace různých panovníků smysl a praktický význam, musí v rámci výkonu a chápání jejich panovnické moci existovat prvky shodné či obdobné, obsahem a smyslem blízké, stejně tak i elementy, v nichž se od sebe liší.²² Stejně tak, aby bylo možno vůbec o komparaci uvažovat, je třeba definovat objekt komparace, určit cíle komparace a konečně stanovit kritéria komparace.

Vzhledem k výše řečenému objektem komparace je:

- (i) panovnická moc (respektive její objektivně vnímatelné vnější projevy) a její legitimita v období nástupu saské dynastie.

¹⁹ BLOCH, Marc. *Obrana historie*. Praha: Svoboda, 1967, s. 33 an.; zde autor v kapitole IV. Modla počátků vysloveně uvádí: „*Vysvětlování bližších událostí vzdálenějšími, přirozeně milé lidem [...] ovládlo časem naše studia až hypnoticky*“.

²⁰ DRŠKA, Václav. PICKOVÁ, Dana. *Dějiny středověké Evropy*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2004, s. 14.

²¹ DAWSON, Christopher. *Zrození Evropy*. Praha: Vyšehrad, 1994, s. 35.

²² Dle autora výběr v tomto smyslu odůvodňuje skutečnost, že se jedná o dva po sobě následující panovníky, byť z rozdílných rodů, s rozdílným mocenským zázemím a rozdílnými projevy výkonu panovnické moci.

Co se týče kritérií komparace, tak ty jsou následující:

- (i) mocenská základna;
- (ii) rodová příslušnost;
- (iii) vlastní pojetí panovnické moci a přístup k výkonu této moci.

Z výše uvedeného tedy vyplývá základní cíl komparace, který spočívá v:

- (i) srovnání a analýze výkonu vlády Konráda I. a Jindřicha I. z hlediska jejich legitimacy.

Úvodem (s ohledem na výše uvedené) lze v obecné rovině konstatovat, že smrtí Ludvíka IV. Dítěte (900-911) a nástupem franského vévody Konráda (911-918) na trůn Východofranské říše došlo k novému chápání královské vlády, přičemž právě panování Konráda I. je nutno chápat jako počátek přerodu, jehož výsledkem bylo etablování „nové“, saské dynastie v prostoru *Francia Orientalis*, čímž se otevřel prostor pro přeměnu nazírání na legitimační základnu panovnické moci.

Jinak řečeno, v zhruba prvních padesáti letech 10. století vznikly základní impulsy, které v mnoha ohledech položily (respektive modifikovaly) základy dlouhodobě probíhajících procesů, které ovlivňovaly situaci v říšském prostoru dlouho po smrti prvních saských panovníků.

Objektem snažení tedy je pokus o zachycení vývoje nazírání na legitimitu výkonu panovnické moci od smrti Ludvíka IV., přes vládu Konráda I. až po panování Jindřicha I. Osou celé práce bude tedy panování Konráda I. jako pokus o restauraci královské franské legitimacy v kontrastu s chápáním legitimacy panovnické moci vlády Jindřicha I. jako *amicitiae et convivium*.

Z hlediska strukturálního je práce členěna do 3 velkých celků (krom obligatorního úvodu a závěru):

- (i) prameny a myšlenkové zdroje středověkých státoprávních názorů;²³
- (ii) vláda Konráda I.;
- (iii) vláda Jindřicha I.

²³ Tato kapitola je do práce zahrnuta z důvodu vytvoření co nejplastičtějšího obrazu doby, neboť jenom potud, pokud si jsme schopni plně uvědomit jakékoliv limity královské moci, jsme schopni i pochopit zdroje její legitimacy.

Aby ovšem (pokud je to vůbec možno), zbaven byl úvod pověstné fádnosti, i s ohledem na další směřování této práce a skutečnost, že i tato práce představuje pokus o výkon historického řemesla, dovolil bych si nyní uvést ideu Jacquese LeGoffa, který ve své knize *Paměť a dějiny* přichází s myšlenkou, která si po mém soudu zaslouhuje citovat v celé své velikosti: „*Díky uvědomělému úsilí 19. století přestaly být kritické postupy monopolem hrstky učenců, exegetů a zájemců a historie se stala řemeslem. Triumfují tak nejelementárnější pravidla jakési etiky myšlení a síly rozumu, jež formují naše skromné poznámky, naše drobné, tápající odkazy, jimž se dnes vysmívá tolik intelektuálů.*“²⁴

V LeGoffově pojetí se tedy historie stává řemeslem a jako každé řemeslo má své postupy, své náčiní, svého ducha. Avšak co je vlastně předmětem historického řemesla? Výsledkem tu méně, tu více zručných historických řemeslníků, řemeslníků historie? Asi nejlépe to, co tvoří základ historické vědy, shrnuli francouzští historikové Ch. V. Langlois a Ch. Seignobos: „*Kde nejsou dokumenty, není historie.*“²⁵ Jacques LeGoff tuto myšlenku dále rozvíjí konstatováním, že dokument se předně stává dokumentem toliko na základě vyhledání a výběru, přičemž ztráty a rozhodnutí těch, kteří dokumenty shromažďují, nebo kvalita dokumentace představují objektivní, ale svazující podmínky historikova řemesla.²⁶ V podobném duchu se vyjadřuje i Marc Bloch, když uvádí: „*Rozmanitost historických svědectví je téměř nekonečná. Všechno, co člověk říká nebo píše, všechno co vyrábí, všechno, čeho se dotkne, může nebo má o něm informovat.*“²⁷

Nuže dokumenty, které budou tvořit předmět výkonu historického řemesla, v duchu slov Jacquese LeGoffa: „*Je třeba vědět nejen jaké otázky si klást, ale také jaká témata jsou již překonána,*“²⁸ budou jednak prameny primární povahy stejně tak jako sekundární literatura.

Dlužno poznamenat, že pro období počátku století desátého žel Bohu neexistuje nijak rozsáhlá pramenná základna,²⁹ avšak i přesto je po mém soudu možno na základě důkladné analýzy dostupných pramenů komplexně interpretovat klíčové otázky zkoumané problematiky a tuto interpretaci průkazně o tyto prameny takřikajíc opřít.

²⁴ LEGOFF, Jacques. *Paměť a dějiny*. Op. cit., s. 202.

²⁵ LANGLOIS, CH. V., SEIGNOBOS, CH. *Introduction aux études historiques*. Paris, 1902, s. 2, citováno dle LE GOFF, Jacques. *Paměť a dějiny*. Op. cit., s. 185.

²⁶ Více: Tamtéž, s. 185 an.

²⁷ BLOCH, Marc. *Obrana historie*. Op. cit., s. 62.

²⁸ LEGOFF, Jacques. *Paměť a dějiny*. Praha: Argo, 2007, s. 188.

²⁹ Především ve srovnání s obdobími následujícími.

Prameny primární důležitosti představují kroniky a anály. Pro období nástupu saské dynastie tvoří základní zdroj informací v mnoha směrech ojedinělá práce *Res gestae Saxonicae sive annalium libri tres*³⁰ saského kronikáře a benediktinského mnicha Widukinda z Corvey, který svoji práci píše jako Sas, hrdý a pyšný na svůj lid. Z dalších děl je třeba zmínit zejména práci opata kláštera v Prümě Regina a jeho následovníků, tzv. Fuldské anály,³¹ která představují cenný zdroj o vládě posledních Karlovců na trůnu Východofranské říše a částečně i o vládě Konráda I.

Druhou důležitou skupinu představují královské listiny a diplomy. Koneckonců jak prokázal historický výzkum – dochované panovnické diplomy nejsou jen zdrojem informací o vztazích panovníka k jednotlivým církevním institucím, ale i vyjádřením jeho vnitřního smýšlení a vladařských priorit,³² přičemž svoji pozornost jsem zaměřil zejména na uvozující pasáže těchto listin (tzv. arengy).

Co se týče literatury sekundární, rád bych vyzdvihl³³ zejména práci Drahomíra Suchánka,³⁴ kde je obsáhle (a z hlediska v češtině čtoucího čtenáře i žel Bohu ojediněle) pojednáno o legitimitě panovnické moci saské dynastie včetně potřebného společenskovoědního přesahu, byť se jedná o práci, která se primárně zaměřuje na období vlády Oty III. a Jindřicha II. Dále je pak bezesporu nutno zmínit český překlad práce Marca Blocha *Králové divotvůrci*,³⁵ která představuje svým způsobem ojedinělou studii o nadpřirozenosti královské moci. Dále je třeba uvést práci Hageny Kellera *Otoni*,³⁶ která představuje důležitou syntézu zejména z hlediska *velkých*, politických dějin. Konečně nelze nevyzdvihnout dílo Jean-Paula Rouxe, které nese příznačný název *Král*³⁷ a které je komparativní studií o královské moci v nejširším slova smyslu (tzn. z hlediska mnou zkoumané problematiky poněkud nedostatečnou, neboť se vzhledem ke svému záběru tématu dotýká pouze okrajově, aby se tak řeklo *za letu*, nicméně pro pochopení dané problematiky

³⁰ WAITZ, G. (ed). *Widukind monachi Corbeiensis: Rerum gestarum saxonicarum libri tres (MGH SS rer. Germ.)*. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1882.

³¹ KURZE, Friedrich (ed). *Reginos abbatis Prumensis Chronicon (MGH SS rer. Germ.)*. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1890.

³² SUCHÁNEK, Drahomír. *Imperium et sacerdotium: říšská církev na přelomu prvního a druhého tisíciletí*. Praha: FF UK, 2011, s. 10.

³³ Alespoň co se mnou zkoumané problematiky týče.

³⁴ SUCHÁNEK, Drahomír. *Imperium et sacerdotium*. Op. cit.

³⁵ BLOCH, Marc. *Králové divotvůrci*. Praha: Argo, 2004.

³⁶ KELLER, Hagen. *Otoni*. Praha: Vyšehrad, 2004.

³⁷ ROUX, Jean-Paul. *Král*. Praha: Argo, 2010.

v širších souvislostech se bez této práce dá obejít těžko). Z literatury zahraniční bych rád vyzdvihl zejména usilovnou ediční činnost nestora v oblasti medievalistického bádání Eduarda Hlawitschky.³⁸ Z velkého množství dalších podnětných prací německých historiků je bezesporu na prvním místě nutno uvést vyváženou a přehlednou analýzu pasovského profesora Franze-Reinera Erkense *Herrschersakralität im Mittelalter*,³⁹ která se věnuje široce diskutované oblasti panovnické sakrality a vladařské sebezprezentace. Dále je třeba zmínit dílčí studii Helmuta Beumanna (byť v některých ohledech již překonanou) *Die sakrale Legitimierung des Herrschers im Denken der ottonischen Zeit*.⁴⁰ Pro plné pochopení problematiky legitimacy panovnické moci je nutno upozornit na přehledné práce Egona Boshofa⁴¹ a Johanna Frieda.⁴²

Závěrem bych rád dodal, že citace v této práci byly prováděny dle norem ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2. Dále je třeba zdůraznit, že jsem si plně vědom svých omezených znalostí a schopností a budu tedy přistupovat k dané problematice s nezbytnou interpretační pokorou.⁴³

³⁸ Zejména HLAWITSCHKA, Eduard (ed). *Königswahl und Thronfolge in Ottonish-Frühdeutscher Zeit*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1971. HLAWITSCHKA, Eduard (ed). *Königswahl und Thronfolge in Fränkisch-Karolingischer Zeit*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1975.

³⁹ ERKENS, Franz-Reiner. *Herrschersakralität im Mittelalter*. Stuttgart: Kohlhammer, 2006.

⁴⁰ BEUMANN, Helmut. *Die sakrale Legitimierung des Herrschers im Denken der ottonischen Zeit*. In HLAWITSCHKA, Eduard (ed). *Königswahl und Thronfolge in Ottonish-Frühdeutscher Zeit*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1971, s.

⁴¹ BOSHOF, Egon. *Königtum und Königsherrschaft im 10. und 11. Jahrhundert*. München: Oldenbourg, 1993.

⁴² FRIED, Johannes. *Der Weg in die Geschichte. Die Ursprünge Deutschlands Bis 1024*. Berlin: Propyläen Verlag, s. 450 an.

⁴³ *Quod licet Iovi, non licet bovi!*

2. Prameny a myšlenkové zdroje středověkých státoprávních názorů

Právní teoretik Jiří Boguszak vyslovil ve své knize *Teorie práva* dnes již vpravdě nezpochybnitelnou notorietu - k ústředním kategoriím teorie práva a právní filozofie patří pojmy *legalita* a *legimitita*,⁴⁴ přičemž *legální* jsou vztahy a chování, které jsou v souladu s platným právem (*ilegální* ty, které jsou s ním v rozporu), a oproti tomu *legimitita* klade požadavek ospravedlněnosti či ospravedlnitelnosti především samého platného práva.

Kdybych si mohl dovolit parafrázovat výše napsané, řekl bych, že pro dobu první poloviny 10. století představuje *legalita*⁴⁵ faktické meze výkonu panovnické moci (byť samozřejmě nikoli nepřekročitelné) a *legimitita*⁴⁶ uznání takového výkonu osobami, vůči kterým buď takovýto úkon směřuje, jedná-li se o výkon královské moci *inter partes*, či uznání všemi osobami nacházejícími se v určitém prostoru, jedná-li se o výkon panovnické moci *erga omnes*.

A právě otázka jak a kdo vymezoval ony hranice ospravedlněnosti či ospravedlnitelnosti výkonu panovnické moci je předmětem této kapitoly, neboť jen s patřičnými znalostmi této problematiky je možno vnímat zkoumanou problematiku v celé její šíři.

2. 2 Legitimní, sakrální panovnická moc?

„[...] 1000 let [středověké, pozn. Petr Navrátil] Evropy znamená 1000 let nadvlády evropské šlechty. Její rody tvoří domy císařů, králů, knížat a urozených mužů, kteří jako první „Já“, božského původu, povstávají z nosného kolektivního podzemí a stávají se prvními plnými lidmi, plnými křesťany a ,osobními existencemi‘.“⁴⁷ Tímto poetickým způsobem

⁴⁴ BOGUSZAK, Jiří. ČAPEK, Jiří. GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. Praha: ASPI, 2004, s. 208.

⁴⁵ V tomto pojetí není *legalita* chápána pouze v úzkém teoreticko-právním pojetí, nýbrž jako jakékoliv sociologicko-kulturně-nábožensko-právní podmínky limitující výkon panovnické moci.

⁴⁶ Není bez zajímavosti, že častokráté dochází k nesprávnému pochopení *legality* a *legitimity*. Tak kupříkladu i Ottův slovník naučný (!) vykládá *legimititu* naprosto v rozporu s doktrínou, když v něm pod heslem *legitimní* čteme: „*Legitimní, spočívající na uznaném právním titulu, zákonitý, zákonný* [...]“, což je výklad nepochybně nesprávný. Ottův slovník naučný. Díl XV (Krajčij-Ligustrum). Praha: J. Otto, 1904, s. 796, heslo Legitimní. Dále k výkladu pojmů *legality* a *legitimity* např.: GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995.

⁴⁷ HEER, Friedrich. *Evropské duchovní dějiny*. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 61.

vyjádřil Friedrich Heer ústřední myšlenku středověkého světonázoru – rovnost a bratrství mezi lidmi je možné jen tehdy, pakliže je člověk stvořen Bohem. Tato rovnost není přirozená, fyzická nebo intelektuální skutečnost, nýbrž duchovní. Existuje jako morální kvalita člověka, jako důstojnost lidská nebo jako rovná cesta lidské osobnosti. Naopak jako tělesné, myslící a sociální bytosti, jako příslušníci skupin, tříd, politických uskupení a národů, jsou si lidé vždy nerovni.⁴⁸

S uvědoměním si výše zmíněné teze je nutno se ptát – co znamená *legitimní*, co *sakrální*?

Jelikož *legimitou* jsem se zabýval výše,⁴⁹ nyní považuji za vhodné vyjádřit se i k pojmu *sakrální*. Ale nejen k němu, nýbrž i k důvodům, proč si zaslouží svoje místo v nadpise, potažmo v celé této práci. Ottův slovník naučný pod pojmem *sakrální* rozumí: „[...] *bohoslužebný*.“⁵⁰ Britannica hovoří o tom, že: „*sakrální osobnost je ústředním strukturálním prvkem v organizovaných náboženstvích a v mnoha společnostech, kde náboženství nemůže být rozeznáno jako organizovaná entita per se*“⁵¹ bez toho, aniž by blíže podala k tomuto pojmu vysvětlení. Jak je to tedy s onou *sakralitou*, *sakrální královskou mocí*?

Z etymologického hlediska by mohla být *sakralita* odvozena ze dvou latinských slov – *sacer* (česky: posvěcený, posvátný, svatý) a *sanctus* (česky: posvěcený, zasvěcený, nedotknutelný).⁵² Není bez zajímavosti, že termín *sacer* se v pozdní antice používal k označení věcí spojených s císařem⁵³ a že od 12. století (zejména pak ale od století 13.) se setkáváme s termínem *sacrum imperium (Romanorum)*.⁵⁴ Naproti tomu termín *sanctus* je

⁴⁸ Pro srovnání: BÍLÝ, Jiří. *Trojí lid*. Praha: Libri, 2000, s. 75.

⁴⁹ Viz úvod ke kapitole 2. této práce.

⁵⁰ Ottův slovník naučný. Díl 22 (Rozkošný-Shloppe). Praha: J. Otto, 1904, s. 524, heslo Sakrální.

⁵¹ Britannica (Macropaedia). Díl 26 (Pre-Columbian-Sacred). Chicago: Encyclopaedia Britannica, s. 1025, heslo Sacred Offices and Orders. Překlad Petr Navrátil. V originále: „*The concept of the religious or sacred personage [...], is a central structural element in most organized religions and in many societies in which religion cannot be regarded as a separate organized entity per se.*“

⁵² Český překlad vzat ze slovníku: PRAŽÁK, Josef. NOVOTNÝ, František. SEDLÁČEK, Josef. *Latinsko-český slovník*. Praha: SPN, 1955, s. 425 heslo Sacer a s. 432 heslo Sanctus.

⁵³ Tak kupříkladu o císařské ložnici hovoříme jako o *sacrum cubiculum*. Více: ERKENS, Franz-Reiner. *Herrschersakralität im Mittelalter*. Stuttgart: W. Kohlhammer, 2006, s. 49-80.

⁵⁴ Poprvé u Fridricha I. Barbarossy roku 1157. V podrobnostech DRŠKA, Václav. PICKOVÁ, Dana. *Dějiny středověké Evropy*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2004, s. 176-177.

spojen v křesťanství se svatostí.⁵⁵ Dlužno poznamenat, že osobní *sanctitas* lze dosáhnout toliko po smrti a na základě konkrétních okolností.⁵⁶ Pojem *sanctus* není ovšem možno plně docenit a pochopit bez znalosti významu jeho antonyma – profánnosti. Jak k tomuto uvádí Franz-Reiner Erkens: „*Profánní je proto ne-svatý, světsky-sekulární, zatímco svatost [...], je chápána jako něco, čemu je projevoována zvláštní úcta, neboť je to spojeno s numinózou, s Boží mocí nebo podstatou [...]*.“⁵⁷ Dle křesťanské nauky je svatý především ten, kdož prokáže svoji oddanost Bohu, žije v souladu s evangeliem, skrze utrpení, askezi a vyznání, kdož nehřeší a odvrací se od hmotného světa, a konečně kdož po smrti působí jako přímlyvce a divotvůrce pro blaho utlačovaných a pomoc hledajících věřících.⁵⁸

Německý luteránský teolog Rudolf Otto ve své přelomové práci *Das Heilige*⁵⁹ publikované roku 1917 vidí posvátno⁶⁰ jako autonomní kategorii, která není z ničeho odvoditelná a provází všechna náboženství, přičemž tvoří jejich základ.⁶¹ *Mysterium tremendum et fascinans*⁶² – něco, co nás láká, přitahuje, avšak zároveň děsí a probouzí to v nás strach. I tak lze chápat pojem svatosti.⁶³ V tomto smyslu se význam *sacer* a *sanctus*

⁵⁵ ERKENS, Franz-Reiner. *Herrschersakralität im Mittelalter*. Op. cit., s. 27.

⁵⁶ V tomto slova smyslu hovoříme např. o svatém Sigismundovi, Guntramovi, Knutovi, Štěpánovi, Ludvíkovi, Karlovi Velikém atp.

⁵⁷ Tamtéž, s. 28. Překlad Petr Navrátil. V originále: „*Profan ist dabei das Nicht-Heilige, das Welt-Säkulare, während das Heilige [...], als etwas verstanden Word, dem eine besondere Ehrfurcht entgegengebracht wird, weil es mit dem Numinosen, mit göttlichen Kräften oder Wesen in Verbindung steht [...]*.“

⁵⁸ V raném středověku o svatořečení rozhodoval příslušný biskup (což předepsal sám Karel Veliký, aby se předešlo zlořádům). Šlo-li ovšem o úctu ve větším rozsahu, byla příslušná provinciální synoda. Více: KADLEC, Jaroslav. *Dějiny katolické církve (díl II.)*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 1993, s. 71-72.

⁵⁹ Česky vyšlo jako: OTTO, Rudolf. *Posvátno: iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Praha: Vyšehrad, 1998.

⁶⁰ Dlužno poznamenat, že představa Ottova nebyla zdaleka tak jednoznačná, neboť Otto o posvátnu píše: „*[...] moment zvláštního druhu, který se vymyká racionalitě ve výše uvedeném smyslu, ono arréton, ono nevýslovné, takže ji nelze plně definovat v pojmech [...]*“ OTTO, Rudolf. *Posvátno: iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Op. cit., s. 20.

⁶¹ Tamtéž, s. 113.

⁶² Tamtéž, s. 28 an.

⁶³ Není bez zajímavosti, že Rudolf Otto ovlivnil celou řadu významných myslitelů 20. století. Tak kupříkladu Mircea Eliadeho (zejména ELIADE, Mircea. *Posvátné a profánní*. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994.), Paula Tillicha (jednoho z největších evangelických teologů století dvacátého), C. S. Lewise (který je považován

nepochybně překrývají.⁶⁴ To ovšem neznamená, že bychom mohli ztotožňovat sakralitu se svatostí. Tak kupříkladu chrámová loď je sice chápána jako místo sakrální, nikoli ovšem nutně svaté. Nebo – jak uvádí Franz-Reiner Erkens – „Svatý (v křesťanském smyslu) král byl také zpravidla sakrálním panovníkem, avšak sakrální král nemusí nutně být králem svatým.“⁶⁵

Jiný významný teolog, Josef Pieper, v roce 1988 vyslovil ve své práci nesoucí všeříkající název *Was heißt sakral?*⁶⁶ názor, že sakralita je svého druhu zvláštní vztah, kterým se: „zařazuje do Boží sféry a vystupuje z řady průměrnosti.“⁶⁷ Tedy podstatou sakrality (panovnické) je exkluzivní vztah k Bohu (nikoli ovšem ve smyslu křesťanské *sanctitas*).⁶⁸ Konečně k plnému pochopení dané problematiky zbývá si toliko položit otázku, na čem je tento zvláštní vztah založen.

V zásadě lze hovořit o tom, že exkluzivita vztahu sakrálního panovníka k Bohu byla založena na třech prvcích:⁶⁹

- (i) představě, že institut království byl stvořen Bohem a vykonavatel moci v tomto království je vyvolen Bohem;
- (ii) mínění, že výkon panovnické moci je možný toliko z Boží milosti (*Dei gratia*);
- (iii) názoru, že král (popř. císař) je (jako *particeps*) účasten jakožto *vicarius Christi* na výkonu kněžského úřadu ve smyslu odpovědnosti za (jemu) Bohem svěřenou společnost.

Dnes je mimořádně obtížné pochopit roli sakrálního panovníka ve společnosti, přičemž chceme-li se alespoň trochu přiblížit oné pomyslné metě, musíme si nutně uvědomit

za jednoho z nevýznamnějších křesťanských laických apologetů 20. století) a mnohé další (které z pochopitelných důvodů není možno jmenovat).

⁶⁴ ERKENS, Franz-Reiner. *Herrschersakralität im Mittelalter*. Op. cit., s. 27 an.

⁶⁵ Tamtéž, s. 28. Překlad Petr Navrátil. V originále: „Ein (in christlichem Sinne) heiliger König wird in der Regel auch ein sakraler Herrscher gewesen sein, aber ein sakraler König ist nicht zwangsläufig auch ein (christlicher) Heiliger.“

⁶⁶ PIEPER, Josef. *Was heißt sakral?* Stuttgart: Schwabenverlag, 1988.

⁶⁷ PIEPER, Josef. *Was heißt sakral?* Op. cit., 1988, citováno dle ERKENS, Franz-Reiner. *Herrschersakralität im Mittelalter*. Op. cit., s. 28. Překlad Petr Navrátil. V originále: „[...] die Zuordnung zur göttlichen Sphäre auf eine aus der Reihe Durchschnittlichen herausfallende Weise.“

⁶⁸ ERKENS, Franz-Reiner. *Herrschersakralität im Mittelalter*. Op. cit., s. 29, kde se uvádí: „[...]kann ja auch für Menschen gelten, die in einem besonderen Nahverhältnis zu Gott stehen, und trifft vor allem für die Könige zu[...]“

⁶⁹ Tamtéž, s. 28-30.

klíčový fakt, který kdysi vyjádřil německý historik Theodor Schieffer – člověk 11. století⁷⁰ neměl vztah k církvi, ale vždy stál uvnitř církve, tedy uvnitř určitých pevných vazeb, jimiž byl determinován.⁷¹ A kromě kněžích byli pomazanými toliko králové, přičemž význam nadpřirozenosti, které pomazání spíše potvrzovalo, než vytvářelo,⁷² byl v době, kdy neustále docházelo ke směšování nadpřirozeného s každodenním životem,⁷³ pocíťován velmi silně. Dlužno poznamenat, že králové nedosahovali kněžského svěcení, a tudíž ani nemohli celebrovat mše. Nebyli tedy kněžími v pravém slova smyslu, avšak ještě méně byli ryzími laiky. Jak k tomuto uvádí Marc Bloch: „*Je těžké jasně vysvětlit představy, jež se samy o sobě vzpírají logice. Nebudeme však vzdáleni pravdě, řekneme-li slovy jednoho autora 11. století, že králové sice nebyli pověřeni kněžstvím, ale podíleli se na jeho úřadu.*“⁷⁴

⁷⁰ Toto bezesbýtku platí po mém soudu i pro století desáté.

⁷¹ SCHIEFFER, Theodor. Die Umprägung des Geschichtsbildes durch die Kirchenreform des 11. Jahrhunderts. *Deutsches Archiv*. 1951, s. 431, citováno dle SUCHÁNEK, Drahomír. *Imperium et sacerdotium: Říšská církev na přelomu prvního a druhého tisíciletí*. Praha: FF UK, 2011, s. 8, kde se Drahomír Suchánek zcela ztotožňuje s citovaným názorem Schiefferovým.

⁷² K problematice pomazání blíže viz KANTOROWICZ, E.H. *Die zwei Körper des Königs*. München: Taschenbuch Verlag, 1994.

⁷³ Pro srovnání: SEIBT, Ferdinand. *Lesk a bída středověku*. Praha: Mláda fronta, 2000, s. 341, kde se píše: „*Transcendentní svět skutečně a opravdově postupoval všemi skutky a myšlením téměř všech lidí. Středověkou náboženskou víru nelze zaměňovat s oním typem religiozity, která převládá dnes. Moderní křesťan každého vyznání věří v transcendentního personálního Boha, v individuální věčnost jedenkrát stvořené duše a v různě definovanou božskou podstatu Kristovu. Zato do bytí většiny středověkých křesťanů byl bezprostředně vkomponován celý svět náboženských zázraků, svět přímo hmatatelný.*“

⁷⁴ BLOCH, Marc. *Feudální společnost*. Praha: Argo, 2010, s. 389.

2. 3 Bible jako zdroj inspirace a Augustinův Boží svět

2. 3. 1 Bible jako zdroj inspirace

Biblický právní systém⁷⁵ se utvářel složitým historickým vývojem a je zachycen zvláště v biblických knihách *Exodus*, *Numeri* a *Deuteronomium*.⁷⁶ V biblickém právním systému lze nalézt prvky zákonodárných systémů starověkého Orientu,⁷⁷ stejně tak i stopy relativně úzkého vztahu k jahvistickému kultu, takže v souladu s názorem Jiřího Bílého lze hovořit o jakémisi nábožensko-právním systému, jehož nositeli byli především kněžské vrstvy (později i laici).⁷⁸

Z hlediska zkoumané problematiky je bezpochyby nadmíru zajímavé, že vznik království není v biblických textech vyličen zcela jednoznačně a je z něho patrné, že se v něm střetávají dva proudy – pro a protikrálovské.⁷⁹ Zvláště zajímavé je v této souvislosti, že Bible nikdy nevidí dostatečné ospravedlnění žádného zjevu v jeho neosobní společenské užitečnosti, nýbrž stále na všechno přikládá měřítko, aby jeden každý z *bratří nejmenších* došel svého práva. Jak k tomuto uvádí Jiří Bílý:⁸⁰ „*Člověk není nikdy jen neosobní kolečko ve stroji, byť by to byl i sebevelkolepější stroj společenské stavby, nýbrž je v první řadě bratrem Ježíše Krista a každá společenská stavba bude nakonec souzena podle toho, jaké mu dává místo, jak jej respektuje, jak mu umožňuje jít svobodně za cílem, k němuž je určen svým Bohem.*“⁸¹

⁷⁵ S tímto termínem operuje ve své knize *Trojí lid* Jiří Bílý (Pro srovnání: BÍLÝ, Jiří. *Trojí lid*. Praha: Libri, 2000, s. 73 an.). Osobně nejsem najisto přesvědčen, že se jedná o termín nejpřiléhavější, nicméně dle mého názoru jeho velikou předností je skutečnost, že v sobě imanentně obsahuje ideu závaznosti (tedy právní závaznosti ve smyslu kogentní právní normy - pro srovnání: BOGUSZAK, Jiří. ČAPEK, Jiří. GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. Praha: ASPI, 2004, s. 89 an.), což je z pohledu zkoumané problematiky klíčové k jejímu plnému pochopení.

⁷⁶ Tamtéž, s. 74.

⁷⁷ Zvláště babylonského zákonodárství. Pro srovnání: TRETERA, Jiří Rajmund. *Synagoga a církve kdysi a dnes*. Praha: Jan Krigl, 1994, s. 26 an.

⁷⁸ Více: ŘÍČAN, Rudolf. MOLNÁR, Amedeo. *Dvanáct století církevních dějin*. Praha: Kalich, 2008, s. 83-88. BÍLÝ, Jiří. *Trojí lid*. Op. cit., s. 73-74.

⁷⁹ Zvláště typické jsou v tomto ohledu pasáže z *Deuteronomia*, kap. 14, 17-20.

⁸⁰ Samozřejmě je nutno tento citát číst v souvislosti s tím, co bylo uvedeno v kapitole 2. 2 této práce.

⁸¹ BÍLÝ, Jiří. *Trojí lid*. Op. cit., s. 75. Obdobně se vyjádřil i Hans Küng, když napsal: „*To znamená: služba člověku má prioritu před naplňováním Zákona. Žádné normy a instituce nemohou být pokládány za absolutní. Nikdy nemůže být člověk obětován údajně absolutní normě nebo instituci. Normy a instituce nejsou prostě*

Nicméně pochopit tehdejší mentalitu není možné bez uvědomění si základní teze – celá řada ryze právních problémů byla nahlížena z pozice teologicko-dogmatické.⁸² Úplné vědění o spravedlnosti a právu se tehdy zdálo možným pouze ve spojení s křesťanským náboženstvím a jeho hlavním pramenem, Biblií. Koneckonců nic není lepším důkazem, nežli skutečnost, že v pozdějších staletích scholastikové interpretovali obžalobu Ježíše římským místodržitelem Pilátem jako střet s královskou a právní mocí.⁸³ Ježíš na Pilátovu otázku, zda je králem, přitakal a doplnil: „*Moje království není z tohoto světa.*“⁸⁴ Pilát mu dále řekl: „*Jsi tedy přece král?*“ A Ježíš odpověděl: „*Ty sám říkáš, že jsem král.*“⁸⁵ Ježíš tak metafyzicky vysvětlil svůj nárok na moc, avšak na opakované Pilátovy dotazy odvětil: „*Neměl bys nade mnou žádnou moc, kdyby ti nebyla dána shůry.*“⁸⁶

Obdobně i svatý Pavel v listu Římanům napsal: „*Není moci leč od Boha. Ty, které jsou, jsou zřízeny od Boha, takže ten, kdo se staví proti vládnoucí moci, vzpírá se Božímu řádu.*“⁸⁷ Konečně Kristus sám rozkázal svým apoštolům: „*Co je císařovo, odevzdejte císaři, a co je Boží, Bohu.*“⁸⁸ Ať tak či onak, nelze se neztotožnit s interpretací Jean-Paula Rouxe, který tvrdí, že tato tolikrát glosovaná a vykládaná věta neznámá nic jiného, nežli že panovníka je nutné poslouchat ve všem, co spadá pod jeho pravomoc,⁸⁹ avšak je třeba

odstraňovány nebo rušeny. Ale všechny normy a instituce, všechny zákony a příkazy, zřízení a statuty, pravidla a nařízení, dogmata a dekrety, kodexy a paragrafy podléhají kritériu, jsou-li zde pro člověka nebo ne. Člověk je měřítkem zákona.“ KÜNG, Hans. *Být křesťanem*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, s. 111.

⁸² Není bez zajímavosti, že tento princip neodstranili ani pozdější reformátoři. Stejně tak i scholastika, která sice nevyklučovala rozumové konstruování přirozeného řádu, poukazovala však na omezenost a nespolehlivost poznání lidského a na jeho – tak říkajíc – zbytečnost vzhledem k přímému poučení od Boha v Písmu. Pro srovnání: BÍLÝ, Jiří. *Trojí lid*. Op. cit., s. 78.

⁸³ Viz tamtéž, s. 78 an.

⁸⁴ J 18, 36.

⁸⁵ J 18, 37.

⁸⁶ J 19, 11.

⁸⁷ Ř 13, 1-2.

⁸⁸ Mk 12, 17.

⁸⁹ Kdy pod pravomocí se rozumí oprávnění vykonávat veřejnou moc v oblasti své působnosti zákonem stanovenými prostředky. HENDRYCH, Dušan a kol. *Právníkový slovník*. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 726 (heslo zpracoval Dušan Hendrych). Naproti tomu působností rozumíme okruh úkolů (v prostoru a čase), které zákon vymezuje určitému subjektu veřejné správy nebo konkrétnímu vykonavateli veřejné správy. HENDRYCH, Dušan a kol. *Právníkový slovník*. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 815 (heslo zpracoval Dušan Hendrych).

si ponechat svobodu ve víře a duchovním životě.⁹⁰ Jean-Paul Roux k tomuto dále uvádí: „*Jakmile se křesťané opřeli o tyto výroky [Ř 13, 1-2 a Mk 12, 17, pozn. Petr Navrátil], nemohli už zpochybňovat božský původ moci. Z Boha moc sestupovala na vládcce [...]*“.⁹¹

2. 3. 2. Augustinův Boží svět

Moderní státověda vymezuje stát⁹² jakožto veřejnoprávní korporaci⁹³ *sui generis*.⁹⁴ Naproti tomu dle rozšířeného mínění nejpodstatnější rozdíl mezi středověkou a novověkou státností spočívá v protikladu mezi systémem suverénních států a *universitatis christiana*.⁹⁵ Skutečně představa suverénní, jednotné a zásadně světské moci je představou doby moderní a neplatí pro středověká státní uspořádání. Ta se vztahují na transcendenci, jež je vlastně transcendentně zdůvodněna a také konkrétně svázána podmínkami křesťanství a papežství.⁹⁶ Proti tomuto tradičnímu chápáním středověkého státu vystoupil zejména americký právní historik Gaines Post ve své práci *Studies in medieval legal thought*,⁹⁷ když vyjádřil názor, že i ve středověku existovalo světské, imanentní stanovení účelu a smysluplného jednání společenství a panování, tedy světský *raison d'état*. Dlužno poznamenat, že tyto myšlenky byly formulovány až v době pozdější, zejména v 12. a 13. století.⁹⁸ Odkazy na veřejné (obecné) blaho, *status rei publicae*, *status civitatis*, *status imperii*, *utilitatis comunis* nebo *bonum commune* se vyskytují v arengách významných listin císařů a králů zejména od 12. století, kdy boloňští právníci položili za základ právního vyučování *Corpus juris*

⁹⁰ ROUX, Jean-Paul. *Král*. Praha: Argo, 2010, s. 224-225.

⁹¹ Tamtéž, s. 224.

⁹² Stát chápeme i jako politickou formu organizace společnosti. Pro srovnání: HENDRYCH, Dušan a kol. *Právníký slovník*. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 972 (heslo zpracoval Aleš Gerloch).

⁹³ Stát je svou podstatou subjektem veřejného práva, avšak nebývá ovšem považován za právní osobu veřejného práva. Dlužno poznamenat, že největší teoretická pozornost byla pojmu právní osobě věnována zejména v Německu. Velmi instruktivní a pečlivý přehled různých koncepcí podává v tomto ohledu německý autor Ernst Zitelmann v práci *Begriff und Wesen der sogenannten Juristischen Personen*. Více: KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995.

⁹⁴ BOGUSZAK, Jiří. ČAPEK, Jiří. GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. Op. cit., s. 140 an.

⁹⁵ EBERHARD, Winfried. „*Bonum commune*“ v konkurenci mezi monarchickou vládou a stavovskou společností. *Český časopis historický*. 2004, 3, s. 449.

⁹⁶ Tamtéž, s. 449 an.

⁹⁷ POST, Gaines. *Studies in medieval legal thought*. Princeton : Princeton University Press, 1964, s. 241-309.

⁹⁸ POST, Gaines. *Ratio publicae utilitatis, ratio status und „Staatsräson“ (1100 – 1300)*. In *Die Welt als Geschichte* 21, 1961, zejména s. 8-28, 71-99 a 194.

civilis.⁹⁹ Do té doby jsou pouze řídké. Kupříkladu roku 1030 se s tímto pojmem setkáváme u krále Konráda II.: „*Publicae rei et communi hominum utilitati in omnibus et per omnia consulendum fore censemus [...]*“.¹⁰⁰

V této souvislosti by neměla ujít naši pozornosti skutečnost, že s pojmem *utilitas publica* operovalo již římské právo jako s nejvyšší normou pro vládu, zákonodárství a správu.¹⁰¹ Konečně nenapsal kdysi Ciceron: „*Salus*¹⁰² *publica suprema lex*“¹⁰³?

Dnes se zdá, že tato hodnota byla z římského práva přejata Germány – patrně prostřednictvím církve – a recipována (zejména ve Franské říši¹⁰⁴). Různě byla totiž tehdy zdůrazňována známá římská právní zásada: „*Utilitas publica praeferenda est privatorum contractibus*“.¹⁰⁵ Je ovšem nutno si uvědomit, že jakkoliv je možno vysledovat v zákonodárství karolinského období zvěcnění pojmu – od *utilitas regis* k *utilitas regni/publica/communis* – nebyl v té době shledáván rozdíl mezi užitek panovníka a veřejným blahem, ba spíše se zdál být užitek krále identický s obecným užitek (blahem).¹⁰⁶

Avšak představy a uvažování o světské *raison d'état*¹⁰⁷ jsou pro období počátku 10. století naprosto cizí. V této době totiž převažovalo učení římského biskupa Augustina,¹⁰⁸

⁹⁹ URFUS, Valentin. *Historické základy novodobého práva soukromého*. Praha: C. H. Beck, 1994, s. 11-46.

¹⁰⁰ BRESSLAU, H.(ed). *Die Urkunden Konrads II. (Bd. IV, MGH DD)*. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1909, listina č. 154, s. 206.

¹⁰¹ EBERHARD, Winfried. „Bonum commune“ v konkurenci mezi monarchickou vládou a stavovskou společností. Op. cit., s. 452.

¹⁰² Ciceron sice pokládal blaho lidu za nejvyšší zákon, avšak připoutal *Salus* k osobě panovníka, neboť dobro vladaře bylo předpokladem zdaru všech. Z této tradice je zřejmé, že veřejné blaho je myšleno, interpretováno a reprezentováno vladařem. Pro srovnání: EBERHARD, Winfried. „Bonum commune“ v konkurenci mezi monarchickou vládou a stavovskou společností. Op. cit., s. 451 an.

¹⁰³ De legibus 3, 8, citováno dle KINCL, Jaromír. URFUS, Valentin. SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 361.

¹⁰⁴ SCHREY, Heinz-Horst. *Gemeinnutz/Gemeinwohl*. In *Theologische Realenzyklopädie*, sv. 12, Berlin-New York, 1984, s. 339-346.

¹⁰⁵ Codex 12, 62, 3, citováno dle KINCL, Jaromír. URFUS, Valentin. SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Op. cit., s. 364.

¹⁰⁶ Dlužno poznamenat, že bylo jasné, že úkolem panovníka je určovat potřeby státu, tudíž veřejné dobro se stalo prvkem legitimace k vládnutí a jednotlivým panovnickým aktům pravého knížete. Více viz tato práce a EBERHARD, Winfried. „Bonum commune“ v konkurenci mezi monarchickou vládou a stavovskou společností. Op. cit., s. 453.

¹⁰⁷ Tedy představa přirozené světské moci, tj. státu.

posledního muže antiky a prvního muže středověku,¹⁰⁹ vyjádřené v jeho díle *De civitate Dei*.¹¹⁰ V augustiniánské tradici platil stát¹¹¹ jako nutné zlo – *propter peccatum*.¹¹² V této tradici sloužil stát, světská vrchnost toliko k tomu, aby se omezovaly hříchy, zabraňovalo pochybení posledního cíle člověka, a tím aby se umožnilo prosadit Boží panování. Existence státu byla tímto zdůvodněna jen pokleslou přirozeností člověka (dědičným hříchem),¹¹³ nikoli vlastní přirozeností, tudíž jakákoliv vlastní pozitivní určení pro realizaci člověka a lidstva byla takovému státu cizí.¹¹⁴

Augustin vyšel z veleslavné Ciceronovy definice státu jako *consensus multitudinis consensu iuris societate*, přičemž ji vyostřil ve své tvrzení *remota itaque iustitia quid sunt regna nisi magna latrocinia*.¹¹⁵ Avšak proti *consensus multitudinis* postavil námitku,¹¹⁶ že ten se může časem měnit, zatímco právo musí zůstat vždy totožné. Původ všeho práva tudíž položil v Absolutno: Bůh je *causa essendi, ratio intelligendi, ordo vivendi*,¹¹⁷ Bůh je ten, kdož určuje, co je právo, z něho vychází i každý základ státní moci. Ne vůle vladařů, nýbrž vůle Boží, jejímž je panovník pouhým vykonavatelem, rozhoduje ve státě a lidé jsou sice vázáni

¹⁰⁸ Středověká učená obec formálně uznávala až do příchodu Tomáše Akvinského čtyři doktorské církevní autority: Ambrože, Jeronýma, Augustina a papeže Řehoře I., z nichž – slovy Jiřího Bílého – „[...]biskup z Hippo Regia, vyznačoval [se, pozn. Petr Navrátil] zdaleka nejpronikavější kritickou inteligencí.“ Více: BÍLÝ, Jiří. *Trojí lid*. Op. cit., s. 79-88.

¹⁰⁹ TRETERA, Ivo. *Nástin dějin evropského myšlení*. Praha: Paseka, 1999, s. 159.

¹¹⁰ Mimochodem z hlediska zkoumané problematiky není bez zajímavosti, že název Augustinova spisu *De civitate Dei* je překládán několikerým způsobem. Tak kupříkladu Čelakovský i Adam z Vínore píše *O Městě Božím*. V německém prostředí je zase obvyklý překlad operující s pojmem *Božího státu*. Více v úvodu k Augustinovu dílu Julie Novákové: AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci (Díl 1.)*. Praha: Karolinum, 2007, s. 27-33.

¹¹¹ O účelu státu dle sv. Augustina např.: AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci (Díl 2.)*. Praha, Karolinum 2007, s. 280 (XIX., 24).

¹¹² EBERHARD, Winfried. „Bonum commune“ v konkurenci mezi monarchistickou vládou a stavovskou společností. Op. cit., s. 450.

¹¹³ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, s. 176.

¹¹⁴ Není bez zajímavosti, že o několik století později již uvidí Tomáš Akvinský smysl existence státu v záměru dospět k přirozenému společenství, k užitku, blahu, dobru, jistotě a míru všech ve společenství. Více: POST, Gaines. *Ratio publicae utilitatis, ratio status und „Staatsräson“ (1100 – 1300)*. Op. cit., s. 86 an.

¹¹⁵ AUGUSTINUS, Aurelius. *De civitate Dei*. Lib IV, capp II-IV.

¹¹⁶ Jinou, ještě neurčitější definici státu podává Augustin jako *množství spojené poutem nějakého společenství* (*De civitate Dei*, lib XV, capp VIII).

¹¹⁷ TRETERA, Ivo. *Nástin dějin evropského myšlení*. Op. cit., s. 161.

naprostou poslušností vůči svému vladaři a jeho příkazům, avšak jen potud, pokud takovýto vladař jedná v plném souhlasu s Boží vůlí, projevovanou zejména v evangeliu.¹¹⁸

2. 4 Franská říše na rozcestí – nástin dějin chápání královské moci za vlády Merovejců a Karlovců

Český medievalista Václav Drška konstatuje ve své práci, že legitimita královské moci byla za vlády Merovejců a Karlovců ve Franské říši nahlížena zejména pod optikou tří hlavních úkolů panovnické moci, které terminologicky označuje jako *pax, iustitia, unio regni*.¹¹⁹ Jakkoliv se v obecné rovině jedná o hodnoty, které jsou známé i křesťanskému myšlení, fakticky bylo jejich definování výsledkem střetávání, formování a začleňování předkřesťanského¹²⁰ pojetí královské moci do myšlenkového schématu christianizované společnosti.¹²¹ Dlužno poznamenat, že legitimita panovnické moci a jejího výkonu měla své pevně definované znaky, byť faktická stabilita vlády jednotlivých panovníků byla dána především praxí¹²² a tradičním územím a nebyla nijak zvlášť institucionálně zajištěna.¹²³ Důležitým kritériem přitom byla schopnost panovníka osvědčovat legitimitu výkonu své vlády zejména pomocí úspěchu a štěstí (*felicitas*), v čemž někteří autoři vidí paralelu ke křesťanské panovnické idoneitě.¹²⁴ Koneckonců ve velebném zdraví¹²⁵ Avita z Vienne

¹¹⁸ BÍLÝ, Jiří. *Troji lid*. Op. cit., s. 80.

¹¹⁹ SUCHÁNEK, Drahomír. DRŠKA, Václav. Autoritativní jednání středověkých vládců. Op. cit., s. 20.

¹²⁰ Tedy barbarsko-germánského.

¹²¹ V podrobnostech zejména: SCHLESINGER, Walter. Das Heerkönigtum. In *Das Königtum, seine geistigen und rechtlichen Grundlagen (Vorträge und Forschungen 3)*. Sigmaringen, 1973, s. 105-142s. a EWIG, Eugen. *Zum christlichen Königsgedanken im Frühmittelalter*. In *Das Königtum, seine geistigen und rechtlichen Grundlagen (Vorträge und Forschungen 3)*. Sigmaringen, 1973, s.7-74. KIENAST, Walter. Germanische Treue und „Königsheil“. *Historische Zeitschrift*. 1978, 227, s. 265-324. KLEWITZ, Hans-Walter. Germanisches Erbe im fränkischen und deutschen Königtum. *Die Welt als Geschichte*. 1941, s. 201-216.

¹²² V podrobnostech: DRŠKA, Václav. Na cestě k nové Evropě II: Frankové. *Historický obzor*. 1991, 2, s. 54 an.

¹²³ SUCHÁNEK, Drahomír. DRŠKA, Václav. Autoritativní jednání středověkých vládců. Op. cit., s. 2.

¹²⁴ Pro srovnání: SUCHÁNEK, Drahomír. DRŠKA, Václav. Autoritativní jednání středověkých vládců. Op. cit., s. 20-23.

¹²⁵ Mimochodem velice zajímavá je snad neznámější věta oné zdravice: „*Vestra fides nostra victoria est*.“ KADLEC, Jaroslav. *Dějiny katolické církve (díl II.)*. Op. cit., s. 16.

uvítal¹²⁶ prelát křest franského krále, avšak chápal ho jako spojení germánské *felicitas* a křesťanské posvátnosti – „*splynutí, jehož symbolem byla helmice dlouhých vlasů franských vládců, nyní překrytá přilbou pomazání svatým olejem.*“¹²⁷

Jak k tomuto podotýká Václav Drška: „*Chlodvík¹²⁸ a jeho synové vůči nim [světským elitám, pozn. Petr Navrátil] stále představují charismatické krále - vojenské vůdce, takže napětí, které někdy francouzská literatura charakterizuje jako oscilaci mezi magickým králem (roi magique) a dynastickým principem, není patrná.*“¹²⁹ Skutečně – dědicové „krále-zakladatele“¹³⁰ byli pro světské a církevní elity autoritami, které zajišťovaly úspěšnou expanzi, rozuměj dostatečný podíl na válečné kořisti. To byl tedy legitimační základ jejich moci - *felicitas*.¹³¹

Prvním vládcem přijatým na základě dynastického principu byl Chlothar II. z Neustrie do austro-burgundské unie, přičemž akt z roku 614¹³² byl doprovázen vydáním Pařížského ediktu,¹³³ který zásadním způsobem vymezil pozice královské moci vůči velmožům franské říše.¹³⁴ Za vlády Karlovců¹³⁵ došlo poté k pevnějšímu propojení charismatických,

¹²⁶ DRŠKA, Václav. "Reges criniti?": Význam královské moci Meroveovců v představách franské kroniky Řehoře z Tours. In BOBKOVÁ, Lenka; HOLÁ, Mlada. *Lesk královského majestátu ve středověku*. Praha: Paseka, 2005. s. 309.

¹²⁷ AVITUS. Avitus Episcopus Viennensis. *Epistolae*. In *Patrologia Latina* (MIGNE, J.-P.), Paris, Ep. XLI., sl. 257-259, citováno dle SUCHÁNEK, Drahomír. DRŠKA, Václav. Autoritativní jednání středověkých vládců. Op. cit., s. 23.

¹²⁸ Není bez zajímavosti, že Chlodvíkovi náležel i konzulský titul a označení *Augustus*. V podrobnostech: DRŠKA, Václav. "Reges criniti?": Význam královské moci Meroveovců v představách franské kroniky Řehoře z Tours. Op. cit., s. 311 an.

¹²⁹ SUCHÁNEK, Drahomír. DRŠKA, Václav. Autoritativní jednání středověkých vládců. Op. cit., s. 23.

¹³⁰ Takto o něm hovoří Václav Drška.

¹³¹ Jakkoliv hlavní (a bohužel také jediný) kronikář té doby, Řehoř z Tours, dával najevo nejednou své přesvědčení, že majestát franských králů není založen toliko Chlodvíkovým světským charismatem vládce-náčelníka, nýbrž že panovnické autority nad kmenem dosáhl zakladatel dynastie až v okamžiku, kdy začal prosazovat základní principy křesťanské morálky. Více DRŠKA, Václav. „Reges criniti?“: Význam královské moci Meroveovců v představách franské kroniky Řehoře z Tours. Op. cit., s. 310 an.

¹³² Tento akt se opakoval ještě na počátku 70. let při nástupu Childericha II.

¹³³ DRŠKA, Václav. Franská říše na rozcestí: vzestup Karlovců. *Historický obzor*. 2000, 1/2, s. 16.

¹³⁴ SUCHÁNEK, Drahomír. DRŠKA, Václav. Autoritativní jednání středověkých vládců. Op. cit., s. 24.

¹³⁵ Kteří již těžili s odkazu svých předchůdců – exkluzivního a prestižního úřadu, jehož podstatnou složkou byla i specifická nedotknutelnost a posvátnost, boží vyvolenost franské královské vlády. Více DRŠKA, Václav.

imaginativních principů legitimacy a současně k jejímu pevnějšímu začlenění do křesťanského pojetí. Z hlediska zkoumané problematiky je velice zajímavý už samotný přechod královské moci z jedné dynastie na druhou, neboť jak uvádí Václav Drška: „*Avšak i v okamžicích, kdy jim [Merovejcům, pozn. Petr Navrátil] nezbyvalo nic jiného než dlouhé vlasy, museli být přítomni ad publicum populi sui conventum, qui annuatim ob regni utilitate celebrabatur.*“¹³⁶ Vrcholným momentem z tohoto pohledu bylo bezesporu pomazání¹³⁷ Pipina III., které uvedlo Karlovce do přímé a exkluzivní vazby k Bohu.¹³⁸ Ke gradaci tohoto vývoje došlo za Karla Velikého, který byl (vzhledem ke své autoritě a úspěchům) považován za *defensor fidei et ecclesiae, David et pater patriae*, její *protector et rector*.¹³⁹ Avšak již jeho syn, Ludvík Zbožný, musel čelit rostoucímu sebevědomí franských velmožů, které dokonce zapříčinilo jeho sesazení.¹⁴⁰ Václav Drška k tomuto praví:¹⁴¹ „*První detronizace tohoto druhu ve franských dějinách však [...] vyústila jen ve všeobecný chaos. Díky silně působícímu faktoru personálního výkonu vlády se kající císař vrátil na svůj trůn a reprezentace byly dovedeny k poznání, že dualismus musí vyústit v permanentní correctio regis, nikoliv ale v jeho odstranění [...] vedle dynastické oprávněnosti se začal prosazovat výrazněji a laickým způsobem chápaný princip královské idoneity.*“¹⁴² A tak na počátku 20. let 10. století dochází k detronizaci Karla Prostřáčka, přičemž hlavním argumentem bylo,

"Reges criniti?": Význam královské moci Meroveovců v představách franské kroniky Řehoře z Tours. Op. cit., s. 309 an.

¹³⁶ Tamtéž, s. 311.

¹³⁷ Důležité bylo především druhé pomazání z rukou papeže v prestižním místě Franské říše Saint-Denis. Tímto okamžikem zemřela Merovejská výlučnost. Není bez zajímavosti, že si ze Saint-Denis Pipin odnesl i nový titul – stal se římským patriciem na znamení toho, že mu papež svěřil ochranu města. V podrobnostech: DRŠKA, Václav. Pipinovo království. *Historický obzor*. 2000, 5/6, s. 107-108.

¹³⁸ KRUSCH, B. (ed). *Gregorii Episcopi Turonensis Historiam libri XI (MGH SS rer. Mer.)*. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1937, s. 466, kde se *inter alia* praví: „[...] *predictus venerabilis pontifex regalibus indutam cicladibus gratia septiformis Spiritus benedixit, simulque Francorum principes benedictione sancti Spiritus gratia confirmavit et tali omnes interdictu et excommunicationis lege constrictit, ut numquam de alterius lumbis regem in aevo presumat Nigere, sed ex ipsorum, quo divina pietas exaltare dignita es tet sanctorum apostolorum intercessionibus per manus vicarii ipsorum beatissimi pontificis confirmare et consecrare disposuit.*“

¹³⁹ Takto ho označoval jeho důvěrník a rádce Alkuin z Yorku. DRŠKA, Václav. PICKOVÁ, Dana. *Dějiny středověké Evropy*. Op. cit., s. 30.

¹⁴⁰ BOSHOF, Egon. *Ludwig der Fromme*. Darmstadt: Primus Verlag, 1996, s. 183-203.

¹⁴¹ V citaci, která si zasluhuje být uvedena v celé své velikosti.

¹⁴² SUCHÁNEK, Drahomír. DRŠKA, Václav. Autoritativní jednání středověkých vládců. Op. cit., s. 24.

ač Karlovec, není *rex idoneus*. Princip vhodnosti dostal poprvé přednost před zásadou *Clausule* Štěpána II.¹⁴³ Cestu k tomuto zlomu v chápání královské moci bezpochyby usnadnil coulaineský kapitulář¹⁴⁴ Karla Holého, který zaváděl rovnovážně princip nepostradatelnosti královské moci i zásady její konkrétní aplikace legitimním způsobem, s respektem k vážnosti církve, věrných a země. Stal se tak základem pro hodnocení královské moci z hlediska jejího legálního uplatňování. Jak k tomuto uvádí Drška: „*Západofranské prostředí tak dospělo na práh institucionálního definování principů spravedlivé vlády.*“¹⁴⁵

¹⁴³ DRŠKA, Václav. PICKOVÁ, Dana. *Dějiny středověké Evropy*. Op. cit., s. 79.

¹⁴⁴ Text kapituláře BORETIUS, Alfred (ed). *Capitularia regnum Francorum II. (MGH Leges)*. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1890, s. 253-255.

¹⁴⁵ SUCHÁNEK, Drahomír. DRŠKA, Václav. *Autoritativní jednání středověkých vládců*. Op. cit., s. 25.

3. Vláda Konráda I.

Jak jinak uvést kapitolku s prostým názvem Vláda Konráda I., nežli slovy Hanse-Wernera Goetze:¹⁴⁶ „*Období panování krále Konráda I. (911-18) patří k nejtemnějším a na prameny nejchudším období německých dějin, neboť po ‚vyschnutí‘ Fuldských análů a kroniky Regina z Prümu nám chybí podrobný a soudobý pramen, pročež se historiografie omezuje na nemnohé, vpravdě nuzné klášterní anály.*“¹⁴⁷

Skutečně pramenná základna pro zkoumání počátku století desátého není nikterak závratně rozsáhlá,¹⁴⁸ avšak je dostatečná na to, abychom si udělali celkem jasnou představu o tom, jaká byla politika Konráda I. (911-918) v době, kdy seděl na trůnu Východofranské říše (ale i v době předcházející jeho zvolení na říšský trůn), a jak byly jednotlivé projevy výkonu královské moci reflektovány tehdejšími elitami.

3. 1 Konrádovci – kořeny, příčiny a důsledky mocenské politiky jednoho franského rodu

Volbou Konráda I. (911-918) ve Forchheimu usedl na trůn Východofranské říše příslušník rodu Konrádovců,¹⁴⁹ přičemž Konrádovci rozhodně netvořili rodové seskupení, o kterém by se dalo říci, že by mu v dané politické situaci chyběla moc či angažovanost. Vždyť již Theganus, známý životopisec Ludvíka Pobožného, píše, že Konrádovec Gebhard¹⁵⁰ byl *nobilissimus atque fidelissimus dux*.¹⁵¹ Gebhardovi synové – Udo, Bertold, Berengar

¹⁴⁶ Dlužno poznamenat, jeho slova je nutno dát do souvislosti se skutečností, že se tak snažil vyzdvihnout význam královských listin, jakožto stěžejního pramene pro výzkum období vlády Konráda I.

¹⁴⁷ GOETZ, Hans-Werner. Der letzte „Karolinger“? Die Regierung Konrads I. im Spiegel seiner Urkunden. *Archiv für Diplomatik*. 1980, 26, s. 56. Překlad Petr Navrátil. V originále: „*Die Regierungszeit König Konrads I. (911-18) gehört zu den dunkelsten und quellenärmsten der deutschen Geschichte, denn nach dem Versiegen der Fuldaer Annalen und der Chronik Reginos von Prüm fehlen uns ausführlichere zeitgenössische Quellenberichte, und die Historiographie beschränkt sich auf wenige, recht dürftige Klosterannalen.*“

¹⁴⁸ Viz příložený seznam literatury.

¹⁴⁹ KELLER, Hagen. *Ottoni*. Op. cit., s. 18.

¹⁵⁰ Vládoucí v hrabství Lahngau, což bylo území odpovídajícímu dnes přibližně oblasti okolo středního a dolního toku německé řeky Lahn, přičemž Lahngau je považováno za původní domov Konrádovců. V podrobnostech JACKMAN, Donald C. *The Konradiner: a study in genealogical methodology*. Frankfurt: Klostermann, 1990, s. 109 an.

¹⁵¹ TREMP, Ernst (ed). *Gesta Hludowici imperatoris (MGH SS rer. Germ.)*. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1995, cap. 47, s. 240 a cap. 54, s. 248.

a Waldo¹⁵² - se však dostali do sporu s Ludvíkem Němcem a byli nuceni uprchnout do Lotharovy střední říše ke svému příbuznému Adalhardovi (Udo a Berengar). Nicméně už v této době jsou Konrádovci (nikoliv nadarmo) zařazováni Tellenbachem k tzv. *Reichsaristokratie*.¹⁵³ Skutečného mocenského rozmachu ale dosáhli Konrádovci až koncem století devátého, respektive na počátku století desátého, kdy čtyři bratři¹⁵⁴ tohoto rodu – hrabě Konrád Starší, hrabě Eberhard, *dux regni* Gebhard a Rudolf, biskup würzburgský - ve svých rukách koncentrovali značný mocenský potenciál.¹⁵⁵ Dlužno poznamenat, že Konrád Starší byl otcem Konráda I., stejně tak i jeho bratra Eberharda.¹⁵⁶ Dané mocenské situace na přelomu devátého a desátého století dosáhl rod Konrádovců postupnou mocenskou expanzí zejména do prostoru Franského vévodství a Durynska. Konrádovci profitovali především ze sesazení durynského *ducem* Poppa¹⁵⁷ Arnulfem Korutanským roku 892, kdy se Konrád Starší zmocnil uvolněného postu.¹⁵⁸ Pozice Konrádovců se pak později ještě upevnila, když se Konrádův bratr Rudolf stal würzburgským biskupem.¹⁵⁹ Označení Konrádovců jako *licet nobilis, stultissimus tamen*, kterého se jim dostalo z pera pokračovatele Regina z Prümu,¹⁶⁰ jasně dokazuje, že Konrádovci patřili tehdy (tedy na přelomu devátého a desátého století) mezi přední velmože Východofranské říše a že nehráli žádnou – aby se tak řeklo – „druhou ligu“ z hlediska říšské politiky.

Stinnou stránkou agresivní expanzivní politiky Konrádovců byla skutečnost, že právě jí vděčili za celou řadu sporů s ostatními velmoži. Tak kupříkladu jejich dlouhotrvající spory

¹⁵² ALTHOFF, Gerd. *Amicitiae und Pacta: Bündnis, Einung, Politik und Gebetsgedenken im beginnenden 10. Jahrhundert*. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1992, s. 240.

¹⁵³ TELLENBACH, Gerd. *Königtum und Stämme in der Werdezeit des Deutschen Reiches*. Weimar: Hermann Böhlau Nachfolger, 1939, s. 48.

¹⁵⁴ Otázka, kdo byl jejich otcem, tedy který z Gebhartových synů, je dodnes nerozřešena. V podrobnostech: JACKMAN, Donald C. *The Konradiner: a study in genealogical methodology*. Op. cit., s. 70 an.

¹⁵⁵ ALTHOFF, Gerd. *Amicitiae und Pacta*. Op. cit., s. 240.

¹⁵⁶ Tedy muže, který byl významnou oporou pro Jindřicha I. a který v roce 939, již jako franský vévoda, pozvedl zbraň proti Otovi I. V podrobnostech: KELLER, Hagen. *Otoni*. Op. cit., s. 24 an.

¹⁵⁷ Patřícího mezi tzv. starší Babenberky.

¹⁵⁸ ALTHOFF, Gerd. *Amicitiae und Pacta*. Op. cit., s. 241.

¹⁵⁹ KURZE, Friedrich (ed). *Reginos abbatis Prumensis Chronicon (MGH SS rer. Germ.)*. Op. cit., a. 892 s. 140, kde se *inter alia* dočteme: „*Per idem tempus Arn, Wirzburgensis ecclesiae venerabilis episcopus hortatu et suasionem Popponis Thuringorum ducis ad pugnam contra Sclavos profectus in eadem pugna occiditur; cuius cathedram Ruodolfus, frater Cuonradi comitis, optinuit et ei in episcopatu successit.*“

¹⁶⁰ Tamtéž., a. 892 s. 140.

se staršími Babenberky,¹⁶¹ do kterých se zapletli svým angažováním v durynských záležitostech, byly vyřešeny až na říšském sněmu za regentství Hatta Mohučského roku 906, kdy byl poslední zástupce těchto starších Babenberků, Adalbert, 9. září setnut.¹⁶² Spolupráce Konrádovců a Hatta,¹⁶³ arcibiskupa mohučského a jednoho z nejvýznamnějších mužů období vlády posledních Karlovců ve Východofranské říši, jehož mocenský vzestup je spojován s osobou Karla III., kdy se Hatto patrně stal členem dvorské kaple (*Hofkapelle*), upevnila jejich mocenské postavení. Obzvláště v době, kdy byl Hatto regentem za nedospělého Ludvíka Dítěte,¹⁶⁴ lze spatřovat jeden z klíčových momentů z hlediska mocenského etablování Konrádovců ve Frankách a v Durynsku, potažmo prosazení Konrádovce Konráda na říšský trůn.¹⁶⁵

O významu Konradovců v té době svědčí i jejich angažovanost v Lotrinsku (tradičním to prestižním územím karolínské moci), kde působil Konrádovec Gebhard jako prodloužená ruka Ludvíka Dítěte. Roku 903 je pak Gebhard označován jako *dux regni quo a multis Hlotharii dicitur*.¹⁶⁶ Avšak ještě předtím, roku 899, byli Konrádovci účastni z nařízení Arnulfa a za spolupráce s Hattem jednání s vyslancem Karla Prostáčka, kdy během právě tohoto jednání byla uzavřena dohoda, která v následujících letech otevřela cestu Ludvíkovi¹⁶⁷ k ovládnutí Lotrinska.¹⁶⁸ Zprávy Regina z Prümü nám v tomto ohledu nedovolují žádné pochybnosti, když Regino k létům 899 a 900 *inter alia* uvádí: „*Zuendibolch colloquium habuit cum optimatibus Arnulfi et Caroli et suis apud sanctum Goarem; ex regno Arnulfi interfuerunt Hattho archiepiscopus, Cuonradus et Gebhardus comites ex parte Caroli*

¹⁶¹ Pro srovnání: Tamtéž, a. 897, 902, 906.

¹⁶² K roli Hatta v této záležitosti viz: WAITZ, G. (ed). *Widukind monachi Corbeiensis*. Op. cit., I, 22, s. 32 an.

¹⁶³ Mimochodem tato spolupráce pokračovala i po zvolení Konráda I. králem, neboť Hatto je zmíněn v jeho listině jako *Erzkapellan*: SICKEL, Theodor von (ed). *Monumenta Germaniae Historica (Bd. 1). Conradi I. Heinrici I. et Ottonis I. diplomata*. Berlin: Hahnsche Buchhandlung, 1884, s. 2, listina č. 1, kde v subskripci čteme: „[...] *Hathonis archiepiscopi summite cappellani recognovi et.*“

¹⁶⁴ A kdy Hatto a Konrádovci častokrát vystupují v pozici interventů v listinách Ludvíka. Pro srovnání: SCHIEFFER, Theodor von (ed). *Zwentiboldi et Ludowici Infantis diplomata (Bd. IV, MGH DD)*. Berlin: Wiedmannsche Verlagsbuchhandlung, 1960, s. 95 an. Zajímavý je taktéž úvod k samotným listinám, s. 75 an.

¹⁶⁵ ALTHOFF, Gerd. *Amicitiae und Pacta*. Op. cit., s. 241-242.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 242.

¹⁶⁷ Ludvík byl uznán jako *eventus rei*. K tomuto postavení mu významným způsobem pomohli právě i Konrádovci, neboť se zdá, že přivedli na jeho stranu Otachara, otce pozdějšího vévody Giselberta, významného předáka lotrinských velmožů.

¹⁶⁸ Po smrti jeho lotrinského soka - krále Zwentibolda.

*Haschiricus episcopus [...] et Odacar comes. Quid vero in eodem conventu seorsum sine presentia regis pertractatum sit, postea eventus rei luce clarius manifestavit.*¹⁶⁹ Není bez zajímavosti, že v Lotrinsku se mocensky angažoval i Konrád I., když v návaznosti na předcházející politiku Konrádovců roku 906 vytáhl do pole proti tzv. Matfriedovcům¹⁷⁰ a vůči nimž prosadil na říšském sněmu v Metách klatbu. Při této příležitosti nechal i zkonfiskovat jejich majetek, kterého se později zmocnil.¹⁷¹

Postavení Konrádovců v Lotrinsku bylo vážným způsobem ohroženo v roce 910, kdy padl *dux* Gebhard v boji proti Maďarům a zanechal po sobě toliko dva dospívající syny – Uda a Hermanna.¹⁷² Dlužno poznamenat, že to v konečném zúčtování nemělo na politiku Konrádovců v Lotrinsku fatální vliv, neboť právě jeden z výše zmiňovaných synů Gebharda, Udo, sehrál v pozdějším zápasení o Lotrinsko velikou roli, ježto se oženil s dcerou Heriberta z Vermandois.¹⁷³

Mocensky zainteresovaní byli Konrádovci taktéž na dolním Rýnu, kde se Konrád I. v letech 904 a 910 stal laickým opatem Kaiserswerthu, kdy v ten samý čas se jeho bratři Eberhard a Oto stali hrabaty v Duisburgu a Keldachgau. Není proto velkým překvapením, že v Reichenau v *Verbrüderungsbuch* falckraběte Gotfrieda nalézáme i jména třech Konrádovců – Konráda, Gebharda a Eberharda.¹⁷⁴

V tomto smyslu je tedy možno nahlížet na mocenský vrchol Konrádovců, vládu Konráda I., jako na sérii pokusů o vyrovnání s velmoži, s nimiž byl rod Konrádovců zapleten. Touto optikou nahlíženo, Konrádův sňatek roku 913, kdy se oženil s Kunhutou, sestrou švábských velmožů Erchagera a Bertolda, politika vůči jeho nevlastnímu synovi Arnulfovi, vévodovi bavorskému, a konečně i politika vůči *duci* Jindřichovi, byla toliko logickým pokračováním politiky Konrádovců. Konečně tento moment je zdůrazněn i v *Annales*

¹⁶⁹ KURZE, Friedrich (ed). *Reginos abbatis Prumensis Chronicon (MGH SS rer. Germ.)*. Op. cit., a. 899 a 900.

¹⁷⁰ Kteří představovali opoziční stranu vůči Otacharovi – jednalo se o hrabata Štěpána, Gerharta a Matfrieda.

¹⁷¹ Takto se Eberhard stal v roce 909 laickým opatem sv. Maximina v Trevíru a zaujal tak postavení, které dříve náleželo Matfriedovcům. V podrobnostech: ALTHOFF, Gerd. *Amicitiae und Pacta*. Op. cit., s. 243 an.

¹⁷² KURZE, Friedrich (ed.). *Reginos abbatis Prumensis Chronicon (MGH SS rer. Germ.)*. Op. cit., a. 910, s. 154, kde čteme: „*In quo prelio Gebhardus comes interiit, relictis duobus filiis suis adhuc pueris, Udone et Herimanno, qui postea clari et nobiles in Francia extiterunt.*“

¹⁷³ Který patřil mezi přední lotrinské velmože té doby a důležitého – sportovní terminologií řečeno - hráče na říšském poli.

¹⁷⁴ ALTHOFF, Gerd. *Amicitiae und Pacta*. Op. cit., s. 243.

Alamannici, kde se *inter alia* píše: „*Ipsa anno Erchanger cum rege pacificatus est, cuius sororem, Liupoldi relictam, rex tamquam pacis obsidem in matrimonium accepit.*“¹⁷⁵

3. 2 Vzestup a pád Konráda I. z hlediska legitimacy jeho panovnické moci

Když na podzim roku 911 zemřel v pouhých osmnácti letech poslední příslušník Karlovců sedící na trůnu Východofranské říše, Ludvík Dítě,¹⁷⁶ málokdo tehdy ještě předpokládal, že právě jeho smrt uvolní cestu pro vzestup saských vévodů. Cestu, která je zavede až do Věčného města – Říma. Avšak rok 911 nebyl ještě rokem saským – byl spíše rokem franským, či přesněji řečeno rokem Konrádovců, neboť v listopadu tohoto roku byl zvolen velmoži z Frank, Saska, Bavorska a Švábska¹⁷⁷ na synodě ve Forchheimu¹⁷⁸ právě příslušník rodu Konrádovců s přiléhavým jménem Konrád. Akt sám je předmětem sáhodlouhých (ba i antagonistických) interpretací z pera řady významných historiků. Avšak přijmeme-li myšlenku o postupném konstituování říše, pak sám o sobě jistě nepředstavoval revoluční řešení, přičemž v souvislosti s přelomem let 887 a 888¹⁷⁹ byla potvrzena rozhodující role *čtyřlístku kmenů*, které považovaly za zcela samozřejmé, že krále v západní části bývalé říše Karla Velikého hledat nebudou.¹⁸⁰

Z důvodu omezeného prostoru zde není možno pojednat o všech aspektech vlády Konráda I. v celé šíři (byť by to bylo bezesporu nadmíru zajímavé), neboť takováto materie by si zasloužila samostatnou monografii, nicméně to, čím se tato práce bude zejména zabírat, budou dva klíčové okamžiky vládnutí Konráda I.:

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 244.

¹⁷⁶ GWATKIN, H. M. et al (ed). *The Cambridge Medieval History (Volume III)*. Cambridge: Cambridge University Press, 1964, s. 69 an.

¹⁷⁷ Tedy zástupci oněch čtyř tradičních *gentes*, které tvořily *Francii Orientalis*. Více: DRŠKA, Václav. PICKOVÁ, Dana. *Dějiny středověké Evropy*. Op. cit., s. 77 an.

¹⁷⁸ V podrobnostech: MITTEIS, Heinrich. Die Krise des Deutschen Königswahlrechts. In HLAWITSCHKA, Eduard (ed). *Königswahl und Thronfolge in Ottonisch-Frühdeutscher Zeit*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1971, s. 243 an.

¹⁷⁹ Kdy se elity *Francie Orientalis* přiklonily ke korutanskému vévodovi Arnulfovi, nelegitimnímu synovi krále Karlomana, potomka Ludvíka Němce a definitivně tak manifestovaly společnou vůli *gentes* Východofranské říše, a to sice vůli oddělit se od *Francie Occidentalis*. V podrobnostech: DRŠKA, Václav. PICKOVÁ, Dana. *Dějiny středověké Evropy*. Op. cit., s. 78 an. GWATKIN, H. M. et al (ed). *The Cambridge Medieval History (Volume III)*. Op. cit., s. 65 an.

¹⁸⁰ DRŠKA, Václav. PICKOVÁ, Dana. *Dějiny středověké Evropy*. Op. cit., s. 79.

- (i) nástup Konráda I. na trůn Východofranské říše;
- (ii) synoda v Hohenaltheimu – vrchol, který znamenal pád;

Proč právě tyto okamžiky z bohatého života Konrádova? Protože tato skrovná práce si klade za cíl pojednat o vládě Konráda I. především z hlediska legitimacy jeho moci a jak k tomuto napsal kdysi Helmut Beumann: „*Rodová příslušnost, volba a církevní pomazání byly třemi prvky, které dle panovnické tradice legitimizovaly královskou moc.*“¹⁸¹ Důležitost oněch prvků, stejně tak jako specifika středověkého myšlení konečně byla zdůrazněna i v předcházejících kapitolkách¹⁸² této práce, neboť právě toto představuje klíč k pochopení dané problematiky.

3. 2. 1 Nástup Konráda I. na trůn Východofranské říše

Jak již bylo nastíněno v předcházejícím textu – v době svého nástupu nebyl Konrád (potažmo rod Konrádovců) pouhou figurkou na něčí šachovnici, nýbrž sám disponoval rozsáhlými statky a celou řadou hodností.¹⁸³ Jaká byla ovšem situace v říši, když usedal první a zároveň poslední Konrádovec na říšský trůn? Vpravdě složitá, avšak nechme v této záležitosti promluvit Marca Blocha, který kdysi až přespříliš poeticky vyjádřil krutou realitu počátku století desátého: „*Nová západní civilizace, která se o několik století dříve utvořila v tavícím kotli germánských invazí, se sama stala obleženou citadelou či lépe řečeno citadelou víc než z poloviny čelící útokům. A to hned ze tří stran najednou: na jihu islámskými věřícími [...], na východě Maďary a na severu Skandinávci.*“¹⁸⁴ Skutečně poté co roku 899 udeřily maďarské hordy na úrodnou Pádeskou nížinu a o rok později na Bavorsko, neminul rok, kdy by se v análech vedených v kláštorech v Itálii, Germánii a dokonce i v Galii neobjevil ohledně té či oné provincie záznam: „*gens Hungariorum... devastat.*“¹⁸⁵ Ne nadarmo se lidé v severoitalské Modeně obraceli na svatého Gemignana slovy: „*Bud' naším ochráncem*

¹⁸¹ BEUMANN, Helmut. Die sakrale Legitimierung des Herrschers im Denken der ottonischen Zeit. In HLAWITSCHKA, Eduard (ed). *Königswahl und Thronfolge in Ottonish-Frühdeutscher Zeit*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1971, s. 150.

¹⁸² Viz kapitola 2. této práce.

¹⁸³ Viz blíže GOETZ, Hans-Werner. Der letzte „Karolinger“? Die Regierung Konrads I. im Spiegel seiner Urkunden. *Archiv für Diplomatik*. 1980, 26, s. 58.

¹⁸⁴ BLOCH, Marc. *Feudální společnost*. Op. cit., s. 25.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 31.

*před šípy Maďarů.*¹⁸⁶ Dnes si lze stěží představit pocity věřících, kteří se den co den připojovali k těmto úpěnlivým prosbám, avšak v obecné rovině lze konstatovat, že žije-li nějaká společnost v neustálém napětí, neděje se tak bez následků. A pro Východofranskou říši platilo, že zvláště nájezdy Maďarů byly odpovědny za tíživý stín, který zatemňoval mysl mnoha věřícím. A právě neschopnost Ludvíka Dítěte potřit nepřátele a obnovit mír, zjevný to důkaz absence Boží přízně a vyvolenosti rodu, byl jednou z příčin, proč rostla moc kmenových vévodů¹⁸⁷ a proč nebyl zvolen na trůn Východofranské říše příslušník zdiskreditovaného (z hlediska germánské *felicitas*) rodu Karlovců,¹⁸⁸ nýbrž Konrádovec Konrád. Ovšem Boží přízeň, *felicitas*, jakožto závazek *sui genesis* vůči svým velmožům, respektive jakožto schopnost tento závazek dodržovat, musel Konrád I. teprve prokázat. V jakém vztahu byl ovšem k oněm třem prvkům, o nichž jsme hovořili výše, a které byly základem legitimacy moci říšských panovníků na počátku století desátého?

Tedy předně je tu otázka, která se částečně překrývá s výše uvedeným – otázka rodové příslušnosti, protože jakkoliv se mohl rod Karlovců zdát z hlediska germánské *felicitas* zdiskreditován, pořád to byl ještě rod Karla Velikého, v myslích tehdejší společnosti panovníka vpravdě mystického. Z tohoto hlediska se jistě jednalo o volbu konzervativní. Konrád totiž byl předně Frank a – co je možná ještě důležitější – otevřeně se hlásil k příbuznosti¹⁸⁹ s Karlovcí a byl aktivním činitelem v královské politice¹⁹⁰ již za vlády Ludvíka Dítěte.¹⁹¹ Tak v jedné z jeho listin čteme: *consanguineus noster Hludovicus.*¹⁹²

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 63.

¹⁸⁷ SUCHÁNEK, Drahomír. *Imperium et sacerdotium*. Op. cit., s. 52.

¹⁸⁸ KLEWITZ, Hans-Walter. Germanisches Erbe im fränkischen und deutschen Königtum. *Die Welt als Geschichte*. 1941, s. 215.

¹⁸⁹ Dlužno poznamenat, že otázka příbuzenství Karlovců a Konrádovců je značně komplikovaný problém, jehož řešení není podle mého soudu klíčové pro tuto práci. Podstatné je toliko, že dle dochovaných listin se nepochybně Konrád I., stejně tak i Ludvík IV. k této myšlence hlásili. Pro srovnání (dodnes stále nepřekonaná práce): KIMPEN, Emil. Die Abstammung Konrads I. und Heinrichs I. von Karl dem Großen. *Historisches Vierteljahrschrift*. 1935, 29, s. 725 an.

¹⁹⁰ O čemž svědčí i praxe jeho kanceláře. V podrobnostech (včetně rozboru jednotlivých částí listin): GOETZ, Hans-Werner. Der letzte „Karolinger“? Die Regierung Konrads I. im Spiegel seiner Urkunden. Op. cit., s. 62 an.

¹⁹¹ Viz kapitola 3. 1 této práce.

¹⁹² SICKEL, Theodor von (ed). *Conradi I. Heinrici I. et Ottonis I. diplomata (Bd. I, MGH DD)*. Berlin: Hahnsche Buchhandlung, 1884, listina č. 3, s. 3.

V listinách Ludvíka Dítěte je naopak Konrád počastován slovy: *Cuonrat dilectus et propinquus*¹⁹³ a *Chuonrati egregii ducis et fidelis nepotis nostri*.¹⁹⁴

Co se týče volby samotné, je nutno si uvědomit jednu důležitou skutečnost – volba, tak jak jí chápeme dnes, tedy jako svobodný projev vůle, není totožná s chápáním institutu volby na počátku století desátého. Dnes se nám zdá, že královská moc může přecházet buď na základě volby, nebo dědičně, přičemž obě tyto kategorie pokládáme za neslučitelné. Že tomu tak dříve nebylo, dokazuje nejlépe svědectví nesčetných pramenů. Tak kupříkladu roku 1003 prohlásil německý král Jindřich II.: „*Dosáhli jsme jednomyslné volby lidu a knížat a dědičného následnictví v nedílném království*.“¹⁹⁵ Z vyjádření Jindřicha II. je jednoznačně patrné, že žádný z těchto principů (tj. dědičnosti a volitelnosti) nebyl chápán absolutně. Volba samotná totiž byla vnímána zejména jako uposlechnutí vůle Boží, vnitřního zjevení, umožňujícího odhalit vyvoleného vůdce, než jako výsledek svobodného volního jednání.¹⁹⁶ Z tohoto hlediska tedy volba, která proběhla ve Forchheimu, byla toliko potvrzením Konrádovy předurčenosti pro panování. Byla uznáním Boží vůle.

Nezbývá, než si položit otázku, jaký vztah mělo k výše uvedenému pomazání. Již v Bibli¹⁹⁷ se praví: „*Samuel vzal nádobku s olejem, vylil mu jej na hlavu, políbil ho a řekl: „Sám Hospodin tě pomazává za vévodu nad svým dědictvím*.“¹⁹⁸ Na jiném místě pak: „*Samuel tedy vzal roh s olejem a pomazal ho uprostřed jeho bratrů. A duch Hospodinův se Davida zmocňoval od onoho dne i nadále*.“¹⁹⁹ Jak k tomuto uvádí Marc Bloch ve svých *Králich divotvůrcích*: „*Všichni [tj. kdokoliv, kdož žil v té době, pozn. Petr Navrátil] totiž věděli, že k povýšení na krále, a nadto divotvůrce se požadovaly dvě podmínky [...] posvěcení a posvátný rod*.“²⁰⁰ Otázka toho, zdali se dostalo pomazání Konrádovi I. či nikoliv, je značně nejistá. Toliko Widukind, nepřilíš spolehlivý zpravodajec v těchto otázkách, neboť se udály relativně dlouho před jeho narozením, nám na několika místech nahodile uvádí, že pomazán

¹⁹³ SCHIEFFER, Theodor von (ed). *Zwentiboldi et Ludowici Infantis diplomata (Bd. IV, MGH DD)*. Berlin: Wiedmannsche Verlagsbuchhandlung, 1960, listina č. 35, s. 150 dále pak listiny č. 64, 67 a 73.

¹⁹⁴ Tamtéž listina č. 72 s. 209, dále pak listina č. 77.

¹⁹⁵ BLOCH, Marc. *Feudální společnost*. Op. cit., s. 392.

¹⁹⁶ Pro srovnání: Tamtéž, s. 392-401.

¹⁹⁷ Osvětlit význam a důležitost křesťanství pro tehdejší myšlení se autor této práce pokusil již výše.

¹⁹⁸ 1S 10,1.

¹⁹⁹ 1S 16, 13.

²⁰⁰ BLOCH, Marc. *Králové divotvůrci*. Op. cit., s. 205.

byl.²⁰¹ Tak či onak o významu, který pomazání přisuzoval, není třeba pochybovat.²⁰² Koneckonců o významu a důležitosti pomazání z hlediska legitimacy panovnické moci období počátku desátého století svědčí i kroky samotného Konráda I. K tomu již ale v další kapitole.

3. 2. 2 Synoda v Hohenaltheimu – vrchol, který znamenal pád

O církevní synodě, která se odehrávala v kostele svatého Jana v Hohenaltheimu²⁰³ od 20. do 23. září roku 916 a která představovala vůbec první církevní synodu za vlády Konráda I., jež se odehrála na území Východofranské říše, nikoliv neprávem Giesebrecht hovoří jako o: „*zvláštní výpovědi oné smutné doby*.“²⁰⁴ Skutečně tehdejší doba byla dobou, kdy (jak již ostatně bylo naznačeno výše) nájezdy Normanů, těchto *lidí ze severu*,²⁰⁵ byly následovány pleněním Maďarů. Tak ještě za vlády Ludvíka Dítěte vyplenili Maďaři roku 906 podvkráte Sasko, 907 vyplenili Bavorsko a při této příležitosti usmrtili markraběte Liutpolda, 908 znovu Sasko a Durynsko, 909 Švábsko, 910 uštedřili nedaleko Řezna porážku vojskům Ludvíka Dítěte a jakkoliv utrpěli 913 porážku od vévody Arnulfa, pokračovali v plenění zejména Saska, Durynska a Švábska.²⁰⁶ Z tohoto pohledu lze stěžít hovořit o tom, že by Konrád I. plnil své královské závazky výrazným způsobem lépe nežli Ludvík Dítě, tedy že by byl schopen potřit nepřátele a zajistit mír tak, jak o tom bylo psáno výše. Stejně tak i pokusy o zmocnění se Lotrinska, které bylo z hlediska prestiže nedocenitelné a ve kterém se Konrádovci mocensky angažovali již za vlády Ludvíka IV. Dítěte v letech 912 a 913, ztroskotaly. Karel III. Prostřáček se stal prozatímním pánem Lotrinska. Jaký to mělo význam pro Konrádovu prestiž, je nejlépe patrné ze způsobu datování, který nacházíme v listinách

²⁰¹ Viz FRIED, Johannes. *Der Weg in die Geschichte. Die Ursprünge Deutschlands Bis 1024*. Berlin: Propyläen Verlag, s. 450 an.

²⁰² Viz kapitola 4. Vláda Jindřicha I. této práce.

²⁰³ Dnes se jedná o vesnici ve spolkové zemi Bavorsko.

²⁰⁴ Překlad Petr Navrátil. V originále: „*eines der merkwürdigsten Zeugnisse jener traurigen Zeit*.“ GIESEBRECHT. *Geschichte der dt. Kaiserzeit (Bd. I)*. Leipzig, 1881, s. 201, citováno dle HELLMANN, Manfred. Die Synode von Hohenaltheim. *Historisches Jahrbuch*. 1953, 73, s. 128.

²⁰⁵ BLOCH, Marc. *Feudální společnost*. Op. cit., s. 37 an.

²⁰⁶ Vrchol těchto nájezdů lze spatřovat v roce 917, kdy Maďaři vyplenili celou jižní oblast *Francie Orientalis*, vyplenili Basilej a dokonce pronikli do Alsaska. Více: GWATKIN, H. M. et al (ed). *The Cambridge Medieval History (Volume III)*. Op. cit., s. 68-69.

Karla III. Prostřáčka po ovládnutí Lotrinska – *largiore vero hereditate adeptus*.²⁰⁷ Konrád I. se pokusil čelit napětí, které vyvolávaly jeho neúspěchy stejně tak jako jeho špatné pochopení politické situace, politikou sbližování se s významnými rody velmožů. Tak se roku 913 oženil s Kunhutou, vdovou po již zmíněném markraběti Luitpoldovi, která byla zároveň sestrou Erchagera a Bertholda – dvou nejmocnějších velmožů Švábska, a v neposlední řadě i matkou (či snad macechou) Arnulfa, který po smrti svého otce zaujal vedoucí úlohu v Bavorském vévodství.²⁰⁸

Tato politika, ze které na nás doslova dýchá ambicióznost Konrádova, nebyla ovšem příliš úspěšná. První problémy se dostavily již roku 912, kdy zemřel Oto Vznešený, přední saský velmož, který podporoval zvolení Konráda I. na trůn Východofranské říše. Jeho místo zaujal Otův syn Jindřich (pozdější to Konrádův nástupce). S ním se Konrád dostal do sporu o Durynsko, přičemž Konrádova snaha o mocenské řešení dané situace²⁰⁹ za pomoci svého bratra, markraběte Eberharda, se minula účinkem.²¹⁰ Téměř ve stejný čas byl nucen Konrád řešit složitou situaci ve Švábsku, kde se jeho příbuzní Erchanger a Berthold dostali do sporu s kostnickým biskupem a zároveň královským kancléřem Salomonem III.²¹¹, který Konrád řešil použitím síly. Stejně tak se i mocensky vypořádal se vzpourou, která proti němu vypukla v Bavorsku pod vedením Arnulfa, jeho nevlastního syna.²¹² Z toho je patrné, že jeho politika budování osobních vazeb na přední velmože království skončila fiaskem. Nabízí se tedy otázka proč tomu tak bylo?

Odpověď na tuto otázku ovšem není nikterak snadná, avšak částečně ji můžeme podkrýt, poohlédneme-li se po synodě v Hohenaltheimu a systému říšské správy, neboť právě ve století devátém se vynořila ve Východofranské říši celá řada elit, které si nárokovaly – aby se tak řeklo – své místo na slunci (koneckonců mezi ně patřili i samotní Konrádovci). Příčiny tohoto vývoje je patrně nutno hledat v existenci víceméně samostatných *gentes* a území, které ovládaly. Přičteme-li k tomu potom slabost vlády posledních Karlovců a enormní tlak zvenčí, kterému byly tyto *gentes* vystaveny a který bezpochyby působil uvnitř

²⁰⁷ V podrobnostech: BOSHOF, Egon. *Königtum und Königsherrschaft im 10. und 11. Jahrhundert*. Op. cit., s. 3 an.

²⁰⁸ ALTHOFF, Gerd. *Amicitiae und Pacta*. s. 244

²⁰⁹ Není bez zajímavosti, že v této hře si zahrál svůj part i Konrádův dlouholetý podpůrce Hatto Mohučský.

²¹⁰ V podrobnostech: HELLMANN, Manfred. *Die Synode von Hohenaltheim*. Op. cit., s. 130-131.

²¹¹ Biskup Solomo byl významným spojencem Konráda I. Více ke sporu ve Švábsku: GWATKIN, H. M. et al (ed). *The Cambridge Medieval History (Volume III)*. Op. cit., s. 69-70.

²¹² V podrobnostech: Tamtéž, s. 70 an.

jednotlivých územních celků velké zmatky, nelze se divit tomu, odkud se vzala potřeba „lokálních“ vůdců – v tomto případě vévodů – kteří nahrazovali nefunkční královskou moc a osobovali si úkoly její vlády.²¹³

Pohlédli-li bychom na mapu tehdejší Východofranské říše, zjistili bychom, že území, které ovládal Konrád I. a které tvořilo jeho mocenskou základnu, odpovídalo území, do kterého mocensky expandoval rod Konrádovců ve století devátém a na počátku století desátého, přičemž toto území rozhodně nebylo ve srovnání s územím ovládaným v součtu jeho oponenty (ať již se jednalo o Švábsko, Bavorsko, Sasko nebo území ovládané Karlem III. Prostřáčkem) nikterak rozsáhlé. Již jen tento fakt sám o sobě odsoudil ambiciózní politiku Konráda I. k neúspěchu. Za nastalé situace Konrád I. logicky hledal spojence pro svoji politiku – spojence, které našel v duchovních elitách říše. Skutečně se Konrád I. ve svém snažení mohl opřít toliko o elity duchovní, jejichž zájmy byly vcelku totožné se zájmy panovníka.²¹⁴ O důležitosti Hatta byla již zmínka, ale i jeho nástupce, Heriger, byl Konrádovi významnou oporou.²¹⁵ Avšak i další významní preláti Konrádovy doby byli jeho podpůrci (kupříkladu již zmiňovaný Salomo, biskup salcburský Pilgrim a mnozí další).²¹⁶ Z tohoto hlediska nic není jasnějším důkazem o sblížování církve a krále nežli synoda, kterou svolal Konrád I. do Hohenaltheimu.

Synoda v Hohenaltheimu však Konrádovi I. prokázala nejednotnost v táboře duchovních elit říše, která byla způsobena jejich zakotvením v různých částech říše, *ergo* jejich postavení bylo značně rozdílné.²¹⁷ Z hlediska problematiky, kterou se zaobírá tato práce, je zajímavé, že dodnes není zcela jisté, kdo tuto synodu svolal. Jak k tomu uvádí Manfred Hellmann: „[...] [*skutečnost, pozn. Petr Navrátil*] že král Konrád svolal synodu, vedl jí nebo se jí také zúčastnil, je čistou domněnkou.“²¹⁸ Naproti tomu jistá je skutečnost,

²¹³ HELLMANN, Manfred. Die Synode von Hohenaltheim. Op. cit., s. 131-132.

²¹⁴ Vzdávající vévodská moc s sebou samozřejmě přinášela i vzdávající napětí mezi klérem a vévody, kteří měli tendence se rozpínat na jejich úkor. Tak kupříkladu je velice známá historka, kdy alsaská hrabata napadla biskupa Einharda, která – podobně jako konflikt velmožů se Salomonem – zanechala na tehdejších současnicích bezesporu velký dojem.

²¹⁵ HELLMANN, Manfred. Die Synode von Hohenaltheim. Op. cit., s. 131.

²¹⁶ Není bez zajímavosti, že co se týče saských duchovních elit, tak ty se držely poněkud zpátky. Více: Tamtéž, s. 131 an.

²¹⁷ Tamtéž, s. 132.

²¹⁸ Překlad Petr Navrátil. V originále: „[...] *daß König Konrad sie einberief, leitete oder an ihr auch nur teilnahm, ist reine Vermutung.*“ HELLMANN, Manfred. Die Synode von Hohenaltheim. Op. cit., s. 134.

že se synoda odehrávala pod dohledem papežských legátů, což souviselo s otázkou Pseudoisodorských dekrétálií a vůbec se vztahem k papežské moci jako takové.²¹⁹

Avšak odhlédneme-li od těchto otázek, neměla by nám ujít skutečnost, že 13 z 38 kánonů²²⁰ této synody se zabývalo vztahem světské a duchovní moci. Jaký to výmluvný důkaz o poměrech uvnitř říše především ve vztahu k synodě Triburské.²²¹ Zdaleka nejzajímavější jsou ovšem kánony 21 a 23, které nesou všeříkající názvy *De Erchangario et sociis suis* a *De eo, qui iuramentum regis violat*. V těchto kánonech je Konrád označován jako *christus Domini*, tedy jako osoba pomazaná, sakrální, která vystupuje z řady a tyčí se nad své protivníky z řad velmožů. Ať na to nyní pohlédneme z kterékoliv strany,²²² dvě skutečnosti z výše řečeného vyplývají zcela jednoznačně – Konrádovi se dostala podpora ze strany kléru a tato podpora vědomě směřovala k povýšení Konrádovy osoby nad své přední velmože. Už s nimi nikdy neměl být na stejné úrovni, nýbrž měl stát o stupeň výš, Bohu blíž, nedotknutelný.²²³ Že tomu tak skutečně bylo a že Konrád usiloval o své „povýšení“, taktéž nasvědčuje jeho přístup k uzavírání *pacta amicitiae*. Tyto přátelské svazky, které navazovali panovníci se svými leníky, byly chápány v této době jako nedílná součást politické praxe.²²⁴ Avšak Konrád I. dlouho odmítal uzavírat tyto svazky, které chápali představitelé jednotlivých *gentes* mimo jiné i jako záruku, že se všemi bude zacházeno stejně. Učinil tak až roku 915 s vévodou Jindřichem. Dlužno poznamenat, že jiné východisko se mu v té době nenaskývalo.²²⁵

²¹⁹ V podrobnostech úvod ke Hohenaltheimské synodě: HEHL, Ernst-Dieter (ed). *Concilia aevi Saxonici DCCCCXVI – MI (MGH Conc.)*. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1987, s. 1 an.

²²⁰ Tamtéž, kánony: 2, 3, 4,5, 8, 13, 14, 15, 16, 24, 31, 36 a 37.

²²¹ Kde hlavní otázkou byla otázka církevní disciplíny. V podrobnostech: HELLMANN, Manfred. *Die Synode von Hohenaltheim*. Op. cit., s. 135.

²²² K možným výkladům blíže: Tamtéž, s. 137-141.

²²³ Velice zajímavé jsou i kánony 19 a 20. Zejména kánon 20 *Item de robore regis*, kde se doslova citují závěry 6. Toledského koncilu. Pro srovnání: HEHL, Ernst-Dieter (ed). *Concilia aevi Saxonici DCCCCXVI – MI (MGH Conc.)*. Op. cit., kánon 20, s. 28.

²²⁴ Prvním takovýmto doloženým je z roku 843 mezi Karlem Holým a jeho leníkem.

²²⁵ ALTHOFF, Gerd. *Amicitiae und Pacta*. Op. cit., s. 18-19.

4. Vláda Jindřicha

Osobou Jindřicha I. nastoupil na trůn Východofranské říše příslušník saské šlechty, kterému se na rozdíl od jeho předchůdce podařilo předat vládu svým nástupcům, a ačkoliv Jindřich i jeho potomci byli krve saské, nebyla jejich říše říší Sasů, nýbrž navazovala na franskou tradici v tom smyslu, že národy v té říši spojené (tj. zejména Frankové, Sasové, Bavoři a Švábové) jsou královské vládě podřízeny rovnoprávně. Jindřich I. se ovšem nespokojil se stavem věcí, který mu zanechal Konrád I., nýbrž sám vedl aktivní expanzivní politiku a za své vlády k říši definitivně připojil Lotrinsko. Na Jindřicha pak v tomto smyslu navázal jeho syn Ota I., když později rozšířil svoji moc do Itálie a Burgundska.²²⁶ Bez nadsázky můžeme tedy říci, že to byl právě tento rod, který byl rozhodujícím mocenským činitelem své doby a významným způsobem se podepsal pod vznikem středověkého státoprávního útvaru, který o mnoho let později počastuje Fridrich Barbarossa, panovník z rodu štaufského, jménem *sacrum imperium (Romanorum)*.²²⁷

Dnes je řada panovníků pocházejících z tohoto rodu, ke kterému náležel i Jindřich I., nazývána „Otoni“, či lépe řečeno *tres Ottones*, avšak donedávna se o nich hovořilo jako o „saské královské dynastii“, či jako o „vládcích ze saské dynastie“.²²⁸ Hagen Keller k tomuto poznamenává: „*Dva prvky této terminologie měly již pro otonskou dobu centrální význam: že králové a císaři byli saského původu, tj. Sasové, a že jejich královská rodina převyšovala všechny ostatní šlechtické rodiny v říši, i ty nejmocnější, tím, že je ke královské vládě a k císařství – jak se pevně věřilo – povolal sám Bůh.*“²²⁹

Jak se tedy ocitl na trůnu příslušník kmene, který si podmanil Karel Veliký definitivně až v roce 804²³⁰ (tzn. jeho sounáležitost k Franské říši nebylo možné počítat na staletí, ale toliko na desetiletí), a jak se stavěl k legitimačním základům panovnické moci tak, jak byly vymezeny v předcházejících kapitolách této práce? Právě to bude předmětem této kapitoly.

²²⁶ V podrobnostech: FRIED, Johannes. *Der Weg in die Geschichte*. Berlin: Propyläen, 1994, s. 480 an.

²²⁷ Stane se tak v roce roku 1157. V podrobnostech DRŠKA, Václav. PICKOVÁ, Dana. *Dějiny středověké Evropy*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2004, s. 176-177.

²²⁸ V této souvislosti bych rád uvedl, že osobně považuji za vhodnější mluvit o saské dynastii, ježto termín Otoni je vůči Jindřichovi značně – jak by se tak moderně řeklo – diskriminační.

²²⁹ KELLER, Hagen. *Otoni*. Op. cit., s. 15.

²³⁰ DRŠKA, Václav. PICKOVÁ, Dana. *Dějiny středověké Evropy*. Op. cit., s. 30.

4. 1 Liudolfingové – saská krev a *Francia Orientalis*

Historicky prvním doloženým předkem Jindřicha I. je *dux orientaliū Saxonū* Liudolf, který v roce 856 založil klášter v Gandersheimu,²³¹ pozdějším centru liudolfingovské moci. Není bez zajímavosti, že právě Gandersheimu, tomuto rodovému klášteru (*Hauskloster*) Luidolfingů, vděčíme za informace o nejstarších dějinách tohoto rodu, konkrétně díky básni *De primordiis coenobii Gandeshemensis* Hrotsvity z Gandersheimu, ježto byl Gandersheim pohřebištěm Luidolfingů a centrem péče o zachování jejich tradic.²³²

Dlužno poznamenat, že až do století desátého při zkoumání šlechtických rodin rozeznáváme příbuzenské skupiny, k nimž přiřazujeme jednotlivé postavy vystupující v pramenech. Tyto skupiny označujeme buď pomocí osobního jména, které je pro rod charakteristické a několikrát se v něm opakuje (toť případ Konrádovců), nebo podle doloženého předka – německá historická věda v tomto případě hovoří o tzv. *Spitzenahn*.²³³ A právě takovýto *Spitzenahn* Jindřicha I. byl Luidolf, proto také Otony označujeme jako Luidolfingy v širším slova smyslu. Chotí Luidolfa byla Oda, jejíž rodiče, Billing a Aeda, byli franského původu. Oda byla tedy *nobilissima aequae Francorum prosapia descendens*.²³⁴ O předcích Luidolfa nic bližšího nevíme, což ovšem neznamená, že by se Luidolf vypracoval během krátké doby takřkajíc z ničeho. Právě naopak je velice pravděpodobné, že se jednalo o rod, který dlouhodobě udržoval styky s Karlovcí a který držel významné úřady již v dobách předcházejících.²³⁵ Naopak co víme spolehlivě, je skutečnost, že poslední návštěva Saska králem se odehrála roku 852.²³⁶ V tomto smyslu můžeme hovořit o prostoru mocenského působení Luidolfa a jeho potomků jako o *königsfrei*. V této souvislosti můžeme považovat jak sňatek s ženou franckého původu, tak vedoucí pozici, kterou zaujímal Luidolf a jeho potomci v prostoru Saska, za zvlášť významnou, neboť výkon jejich moci se v zásadě neodehrál v přímé konfrontaci s výkonem moci královské.

²³¹ K významu Gandersheimu: HOERNES, Martin. RÖCKELEIN, Hedwig. *Gandersheim und Essen*. Essen: Klartext, 2006.

²³² ALTHOFF, Gerd. *Amicitiae und Pacta*. Op. cit., s. 107.

²³³ KELLER, Hagen. *Otoni*. Op. cit., s. 17.

²³⁴ PERTZ, G. H. (ed) *Vita Hathumodae (MGH SS Bd. IV)*. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1841, cap. 2, s. 167.

²³⁵ KELLER, Hagen. *Otoni*. Op. cit., s. 16.

²³⁶ ALTHOFF, Gerd. *Amicitiae und Pacta*. Op. cit., s. 108.

Konečně nic nesvědčí o významu Luidolfingů lépe, nežli pohled na jejich sňatkovou politiku v druhé polovině 9. století. Tak se Ludvík III., syn Ludvíka Němce, předurčený k vládě nad Sasy a Franky, oženil s dcerou Luidolfa a Ody Luidgardou a Bruno, Luidolfův nejstarší syn, s *neptis* Ludvíka Němce.²³⁷ Roku 880 účastnil se pak Bruno bitvy s Normany společně s dvěma biskupy, jedenácti hrabaty a osmnácti *satellites regis*, přičemž toto můžeme považovat za jednoznačný důkaz významu Luidolfingů (potažmo vojenské síly), ježto je jmenován Bruno ve Fuldských análech mezi prvními a nese označení *ducem et fratrem reginae*.²³⁸ Avšak Bruno v tomto střetnutí padl. Bezesporu nadmíru zajímavé je, jak se k tomuto faktu, jakožto selhání rodu Luidolfingů, postavil Widukind, když k tomuto praví: „*Ex quibus Brun cum ducatum administrasset totius Saxoniae, duxit exercitum contra Danos, et inundatione repentina circumfusus non habens locum pugnandi periit cum omni exercitu [...]*“²³⁹

Tak či onak po smrti Bruna přešla moc na jeho bratra Otu,²⁴⁰ sic mladšího, ve smyslu *virtus* (alespoň dle Widukinda) ale nadřazenějšího.²⁴¹ Oto, později zvaný Vznešený, se oženil s Hedvikou (Hadwigou), „*neteří králů*“,²⁴² a tím vstoupil do příbuzenského svazku se staršími Babenberky, jednou z nejmocnějších rodin tehdejší doby. Minimálně do okamžiku nežli byli tito starší Babenberkové odstraněni v krvavém sporu s Konrádovci tak, jak o tom koneckonců bylo pojednáno výše.²⁴³ Dcera Oty Vznešeného Oda se provdala za Zwentibolda,

²³⁷ PERTZ, G. H. (ed) *Vita Hathumodae (MGH SS Bd. IV)*. Op. cit., cap. 2.

²³⁸ PERTZ, G. H. *Annales regni Francorum Orientalis (MGH SS rer. Germ.)*. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1891, a. 880, s. 94.

²³⁹ WAITZ, G. (ed). *Widukind monachi Corbeiensis*. Op. cit., I, cap. 2, s. 26.

²⁴⁰ Což v té době zdaleka nebylo běžné, neboť tehdy se uvažovalo v kategoriích rodového majetku a v případě úmrtí šlechtice převzal podle okolností nejdůležitější pozice v dědictví místo nejužších příslušníků rodiny i třeba vzdálenější příbuzný na základě svého vznešenějšího původu nebo manželského svazku, na základě vyšší vážnosti, svého zvláštního postavení na královském dvoře nebo i na základě své věkem podmíněné autority. Viz KELLER, Hagen. *Otoni*. Op. cit., s. 16.

²⁴¹ WAITZ, G. (ed). *Widukind monachi Corbeiensis*. Op. cit., I, cap. 2, s. 26. Kde se dočteme: „[...]fratri natu quidem minori, sed omni virtute multo potiori reliquens ducatum.“

²⁴² KELLER, Hagen. *Otoni*. Op. cit., s. 18.

²⁴³ Není bez zajímavosti, že právě Hedvika (Hadwiga) přinesla do Luidolfingovského rodu jméno Jindřich.

nelegitimního syna Arnulfa Korutanského, který byl svého času králem Lotrinska,²⁴⁴ a tím se stal i rod Luidolfingů příbuzný Karlovců (byť po linii ne zrovna přímé).

Zajímavé je, že za časů sporů starších Babenberků a Konrádovců²⁴⁵ nepodpořili patrně Luidolfingové nijak výrazně své příbuzné a spíše zaujímali neutrální stanovisko, což by svědčilo o jejich nikoliv angažované politice. Proto i vzhledem k mocenské konstelaci za vlády Ludvíka IV. Dítěte je poněkud zvláštní, že po smrti Ludvíka mělo být dle Widukinda uvažováno i o Otovi Vznešeném jako o případném nástupci, přičemž Oto měl tuto nabídku odmítnout a podpořit Konráda, neboť se cítil příliš stár.²⁴⁶ Správnost tohoto tvrzení není možno vyvrátit ani potvrdit, ale dáme-li si to do souvislosti s rokem 912 a úmrtím Oty Vznešeného, respektive s převzetím moci v Sasku Jindřichem, pak lze pochopit tvrzení, že mezi Konrádem a Otou existoval zvláštní vztah ve smyslu výjimečně významného a samostatného postavení, kterého se Otovi dostalo. Vztah, jenž stál za Konrádovou nechtí potvrdit Jindřichovo postavení, které po otci zdědil, a jenž mohl být i částečně podmíněn Otovou podporou při Jindřichově volbě, stejně tak i existencí onoho *königsfrei* prostoru.²⁴⁷ Skutečně, zasadíme-li si tuto necht' do celkového obrazu Konrádovy politiky, nelze se divit tomu, že odmítal na Jindřicha přenést v plné míře Otovo postavení a spíše si pravděpodobně představoval, že se mu Jindřich podrobí.

Jindřich, pozdější král a nejmladší syn Oty Vznešeného,²⁴⁸ si vzal za ženu Hatheburgu, bohatou dědičku hraběte Merseburského, skrze niž Jindřich získal pro Otony později tak významnou državu na řece Sále. Avšak kvůli protestům halberstadtského biskupa²⁴⁹ se od této Hatheburgy odloučil a vzal si roku 909 za ženu mladičkou Matyldu z rodu spřízněných Immedingů (věnem mu připadly především statky v Ergern).²⁵⁰ Spojení Jindřicha a Matyldy, pocházející z rodu velkého vévody Widukinda (což ovšem nelze plně prokázat), posílilo významným způsobem postavení Liudolfingů v Sasku, ježto skrze tento svazek posílili svůj

²⁴⁴ V podrobnostech: SICKEL, Wilhelm. Das Tronfolgerecht der Unehelichen Karolinger. In HLAWITSCHKA, Eduard (ed). *Königswahl und Thronfolge in Fränkisch-Karolingischer Zeit*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1975, s. 142-143.

²⁴⁵ Viz předcházející kapitoly této práce.

²⁴⁶ WAITZ, G. (ed). *Widukind monachi Corbeiensis*. Op. cit., I, cap. 16, s. 25.

²⁴⁷ Viz Tamtéž, I, cap. 21, s. 30.

²⁴⁸ Další dva synové Oty – Thangmar a Luidolf – zemřeli ještě před Otovou smrtí.

²⁴⁹ Který protestoval proti skutečnosti, že Hatheburga již byla zaslíbena klášternímu životu (tj. složila slib Bohu), a tedy zde existovala překážka k uzavření manželství dle církevního práva.

²⁵⁰ KELLER, Hagen. *Otoni*. Op. cit., s. 19.

vliv v jeho západní části, a navíc přineslo do pozdější královské rodiny bájnou saskou krev.²⁵¹ Jak k tomuto praví Hagen Keller: „[...] její původ od vévody Widukinda nemůže být blíže potvrzen, přesto však [...] byla pro prestiž Otonů a budoucnost otonské vlády zřejmě důležitější než nový mocenský vzestup saského vévodství na západě.“²⁵²

Spory Jindřicha a Konráda I. mezi lety 913-15 se vyřešily až několika válečnými taženími, kdy byl Konrád donucen pod tlakem okolností přistoupit na kompromis a uzavřít s Jindřichem *pactum amicitum*,²⁵³ o čemž nás informuje Dětmar z Merseburku: „*Sed mihi ad alia properanti longum est enarrare, quociens congressi mutuo cederent vel vicerent, et quo postremo bonorum instinctu in amiciciam convenirent.*“²⁵⁴ Stručně řečeno – Ota Vznešený byl jedním z nejmocnějších a nejváženějších mužů v říši posledních východofranských Karlovců a Jindřich na něho v tomto navázal, což byl nucen respektovat i Konrád I.

4. 2 Nástup saské dynastie na trůn Východofranské říše z hlediska legitimacy její panovnické moci

S nástupem Jindřicha I. došlo k významné změně v chápání postavení panovníka uvnitř tehdejší středověké společnosti. Tato změna ovšem nepředstavovala radikální řez, ale spíše se projevovala toliko pozvolně a je spojena především s obdobím vlády otonské a sálské dynastie, tj. jedná se o období přibližně století desátého a jedenáctého. Na vrcholu tohoto vývoje dosáhla vladařská autorita nevídaného a naprosto nezpochybnitelného postavení a lze říci, že v mnoha ohledech byli právě králové ze saské dynastie skutečnými autokraty, kteří tvrdě potírali jakoukoliv opozici.

Cestu k takovému rozsahu a vlivu královské moci započal právě Jindřich I., když byl v květnu roku 919 zvolen ve Fritzlaru Franky a Sasy králem. „*Na současníky muselo působit jako nápis ‚mene tekel‘, že se v části bývalé karolinské říše stal králem muž, který nebyl nejen v přímém pokrevním příbuzenském [sic] vztahu se starým královským rodem, nýbrž nebyl ani franckého původu – a navíc náležel k národu, jež si frančtí králové podrobili jako poslední a který přijal křesťanství až za Karla Velikého a z donucení.*“²⁵⁵ Takto se rozepsal

²⁵¹ ALTHOFF, Gerd. *Amicitiae und Pacta*. Op. cit., s. 110.

²⁵² KELLER, Hagen. *Otoni*. Op. cit., s. 19.

²⁵³ V podrobnostech ALTHOFF, Gerd. *Amicitiae und Pacta*. Op. cit., s. 19 an.

²⁵⁴ HOLTZMANN, Robert (ed). *Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg (MGH SS rer. Germ. N. S.)*. Berlin: Wiedmannsche Buchhandlung, 1935, lib. I, 7, s. 12.

²⁵⁵ KELLER, Hagen. *Otoni*. Op. cit., s. 20.

o počátcích saské dynastie německý historik Hagen Keller. Nabízí se nyní otázka – jak byl schopen vnútit svým velmožům myšlenku, že právě jeho vláda je legitimní? Vpravdě těžko a dlužno poznamenat, že použití slovesa vnútit (byť ne vždy za pomoci hole) ve větě předcházející je částečným klíčem k pochopení této vpravdě složité otázky. Pro lepší přehlednost si však tuto otázku rozdělíme na dva okruhy:

- (i) nástup Jindřicha I. na trůn Východofranské říše (z hlediska legitimacy);
- (ii) dynastie Jindřicha I.

Nu a právě v rámci těchto dvou okruhů se pokusím postihnout problematiku legitimacy královské moci Jindřicha I. a její reflektování tehdejšími říšskými elitami.

4. 2. 1 Nástup Jindřicha I. na trůn Východofranské říše

Jak již bylo v této práci zmíněno na mnoha místech, existovaly tři předpoklady, které tvořily mantinely legitimní královské moci a které v očích tehdejších účastníků legitimizovaly královskou moc, potažmo jednotlivé projevy této královské moci. Těmito třemi předpoklady byly rodová příslušnost, volba a pomazání. Nuže respektoval Jindřich I. tyto mantinely a v jaké situaci se nacházel, když usedal na říšský trůn?

Popravdě řečeno, situaci, za níž Jindřich I. nastupoval na říšský trůn, rozhodně nelze označit za zvlášť příznivou alespoň z hlediska síly a reálných mocenských možností panovnické moci. Jestliže v předcházející kapitole bylo naznačeno, že Konrád I. se snažil prezentovat svoji vládu jako přímé pokračování východofranského karolínského království, a to včetně zachování stávajících forem a rozsahu panovnické moci,²⁵⁶ potom mu ovšem tvrdý odpor jeho předních velmožů jednoznačně ukázal, že reálné mantinely výkonu královské vlády se nacházejí poněkud jinde. Jindřich I., jako nově příchozí vládce, si právě na základě vlády svého předchůdce Konráda I. mohl utvořit celkem jasnou představu o tom, do jaké míry si může osobovat autoritu karolinské dynastie a do jaké míry bude nucen hledat určitý kompromis, a to jak se světskými, tak i církevními nobilitami.

Již první podstatný rozdíl oproti Konrádovi I. spočíval ve skutečnosti, že na rozdíl od něho nepocházel z franského kmene a těžko si tudíž mohl nárokovat svá nástupnická práva odvozováním od franské tradice merovejských či karolínských králů. Saský vévoda sice

²⁵⁶ V podrobnostech: GOETZ, Hans-Werner. Der letzte „Karolinger“? Die Regierung Konrads I. im Spiegel seiner Urkunden. *Archiv für Diplomatik*. 1980, 26, s. 50-125.

nepostrádal rodovou vazbu na franský kmen,²⁵⁷ avšak stěží lze označit tuto vazbu za nějak výraznou. Spíše se jednalo o okrajovou záležitost a v obecné rovině lze konstatovat, že v tehdejší prostředí říšských elit by se našel vpravdě málokdo, kdo by nebyl schopen ve svém rodě dohledat alespoň kapičku franské krve. Přesto však pokrevnost hrálo jistě významnou roli. Konečně zaznívá to i ze slov Widukinda z Corvey, který se pokoušel zachytit přechod vlády z dosavadního franského rodu na saský kmen.²⁵⁸ Obzvláště známý a hojně citovaný je v této souvislosti jeho obrat *populo Francorum atque Saxonum*.²⁵⁹ Ačkoliv Widukind sepisoval své dějiny s přibližně čtyřicetiletým odstupem od popisovaných událostí a spoléhal se pravděpodobně toliko na ústní tradici, lze ve shodě s Drahomírem Suchánkem konstatovat, že i tak pasáže jeho textu hodnověrně zachycují reflexi nově se etablovujícího královského rodu.²⁶⁰ Nu a právě onen výše zmiňovaný obrat, *populo Francorum atque Saxonum*, tedy teze existence jakéhosi sasko-franského kvazi kmene, je očividným důkazem toho, do jaké míry právě právo na vládu odvozené od příslušnosti ke královskému rodu hrálo v myslích tehdejších aktérů úlohu. Na druhou stranu si ale patrně i Widukind uvědomoval vratkost svých slov, když výše citovaný výraz použil ve své práci jenom jednou. Nicméně jako důkaz skutečnosti, že rodová příslušnost měla z hlediska legitimacy velkou váhu, je Widukindův obrat zcela dostačující, neboť si jen stěží lze představit, že jej nepoužil vědomě, nýbrž toliko náhodou. Stejně tak je ale důležité si uvědomit, že rodová politika Luidolfingů byla poněkud odlišná od rodové politiky Konrádovců, neboť pro Luidolfingy byla saská tradice rozhodující. Dokladem toho jsou i pasáže z Widukinda, kde absentuje jakákoliv snaha po zakrytí vítězství saského kmene, který ze sebe konečně sňal franské jho a prokázal tím svoji rovnocennost. Tak ve Widukindovi čteme: „*Nam Saxones imperio regis facti gloriosi, dedignabatur aliis servire nationibus quaesturasque quas haberunt ullius alii nisi solius regis gratia habere contempserunt.*“²⁶¹

Pakliže přistoupíme na myšlenku, že předpokladem dosavadní legitimacy vlády panovníků z karolinského rodu byla krev, v germánském slova smyslu vyjadřovala ono

²⁵⁷ Viz předcházející kapitola.

²⁵⁸ WAITZ, G. (ed). *Widukind monachi Corbeiensis*. Op. cit., I, cap. 22-23, s. 30-35.

²⁵⁹ Tamtéž, II, cap. 1, s. 63. K různým interpretacím tohoto problému: JAKOBS, Hermann. Zum Thronfolgerecht der Ottonen. In HLAWITSCHKA, Eduard (ed). *Königswahl und Thronfolge in Ottonish-Frühdeutscher Zeit*. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1971, s. 513 an.

²⁶⁰ SUCHÁNEK, Drahomír. *Imperium et sacerdotium*. Op. cit., s. 52.

²⁶¹ WAITZ, G. (ed). *Widukind monachi Corbeiensis*. Op. cit., II, cap. 6, s. 71. Obdobně i Tamtéž, II, cap. 28, s. 89.

felicitas, tedy přesvědčení, že příslušník vládnoucí dynastie v sobě nese Boží přízeň, úspěchy a štěstí celého rodu, pak právě ztráta tohoto legitimizujícího prvku je základem Widukindova líčení Konrádovy řeči, ve které nabádá Konrád I. svého bratra Eberharda (franským vévodou 918-939), aby rezignoval na nástupnické nároky a podpořil toho, který se těší přízni osudu, tj. Jindřicha I., ježto *felicitas* Franky opustilo. Tedy slovy Widukinda: „*Sunt nobis, frater, copiae exercitus congregandi atque ducendi, sunt urbes et arma cum regalibus insigniis et omne quod decus regium deponit preter fortunam atque mores. Fortuna, frater, cum nobilissimis moribus Heinrico cedit, rerum publicarum secus Saxones summa est.*“²⁶² Volně přeloženo - jakkoliv mají města, hrady, vojsko a insignie královské moci, již nejsou oněmi legitimními vládci, ježto se od nich štěstěna odvrátila. Pravdou ovšem je, že tato výpověď Widukindova (otázku hodnověrnosti ponechme stranou) byla sepsána retrospektivně, tedy s vědomím toho, že Jindřich I. v polí a za své vlády prokázal, že mu *felicitas* rozhodně nechybí. Avšak v okamžiku, kdy byl zvolen na říšský trůn, těžko o sobě něco takového mohl tvrdit, aniž by to nevyvolávalo jisté pochybnosti.²⁶³ Na co se tedy vlastně mohl spolehnout?

Toliko na formální volbu, která proběhla čtyři měsíce po smrti Konráda I. ve Fritzlaru, kde byl společnými hlasy (pouze) saské a franské nobility zvolen říšským králem a kde mu Eberhard předal královské insignie, přičemž dlužno poznamenat, že minimálně v prvních letech jeho pozici respektoval.²⁶⁴ Není žádným velkým překvapením, že Jindřicha podpořili pouze Sasové a Frankové, neboť za politické situace, v jaké se říše nacházela, se dalo stěží předpokládat, že ho podpoří předáci všech kmenů, přičemž jako „vzdorokrál“ byl proti Jindřichu I. zvolen vévoda bavorský Arnulf,²⁶⁵ jakožto *rex Teutonicorum*.²⁶⁶ Na Jindřichovi potom bylo, aby se s nastalou situací vypořádal.²⁶⁷

²⁶² WAITZ, G. (ed). *Widukind monachi Corbeiensis*. Op. cit., I, cap. 25, s. 37.

²⁶³ Viz předcházející kapitoly této práce.

²⁶⁴ SUCHÁNEK, Drahomír. *Imperium et sacerdotium*. Op. cit., s. 54.

²⁶⁵ V podrobnostech: LINTZEL, Martin. Zur Designation und Wahl König Heinrichs I. In HLAWITSCHKA, Eduard (ed.). *Königswahl und Thronfolge in Ottonish-Frühdeutscher Zeit*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1971, s. 57 an.

²⁶⁶ Je to vůbec poprvé, kdy se objevil termín *regnum Teutonicorum*, tedy souhrnné označení všech „Němců“, což by svědčilo o vysokém stupni vědomí nadkmenové politické jednotky, avšak pramen zmiňující tuto událost známe až z nepřilíhli spolehlivého opisu z konce 12. století. Viz DRŠKA, Václav. PICKOVÁ, Dana. *Dějiny středověké Evropy*. Op. cit., s. 79.

²⁶⁷ Učinil tak vojenskou cestou. V podrobnostech: FRIED, Johannes. *Der Weg in die Geschichte*. Berlin: Propyläen, 1994, s. 480 an.

Z hlediska odkazu karolinského království to ovšem neznamenalo žádný výraznější zlom či rozvrat – myšlenka jednotného *regna* zdaleka nebyla mrtvá. Výmluvným důkazem toho je zejména korunovace Jindřichova syna Oty I. roku 936 v Cáchách, která probíhala dle karolínského korunovačního ceremoniálu.²⁶⁸ K cášské korunovaci uvádím slova Drahomíra Suchánka, která si po mém soudu zasluhují citovat v celém svém rozsahu: „*Otázka reality či fikce cášské korunovace, jak nám ji vylíčil Widukind z Corvey, zde nic neubírá na významu základní myšlenky, kterou chtěl saský kronikář předat. A ta zní, že saská královská idea překračuje omezení saského prostoru a etabluje se na celoříšské rovině, respektována a uznávána všemi kmeny a vévody.*“²⁶⁹

Konečně zůstává tu otázka pomazání. Přijmeme-li tezi, že právě snaha Konráda o uznání jako pomazaného a hierarchicky vysoce převyšujícího své velmože byla jedna z hlavních příčin jeho mocenského pádu, poté nám nečiní potíže pochopit počátky Jindřichovy vlády, které se vyznačovaly značnou uvážlivostí a snahou o kompromis. Proto také nabídka mohučského arcibiskupa zůstala nevyslyšena a Jindřich se místo s pomazáním spokojil s církevním požehnáním.²⁷⁰ Ve shodě s Drahomírem Suchánkem lze konstatovat, že jen těžko si lze představit, že by odmítnutí církevního pomazání (respektive nabídka takového pomazání) proběhlo bez předchozí domluvy a že by se jednalo o projev pohrdnutí Boží pomocí či snad dokonce odmítnutí spolupráce s církví.²⁷¹ Mnohem spíše se jednalo o promyšlený akt panovnické teologie,²⁷² gesto, které směřovalo vůči vévodům ostatních *gentes*. Právě tento krok, společně s Jindřichovou ochotou uzavírat *pacta amicitiae*²⁷³ (a to i za situace kdy byl schopen celkem přesvědčivě vítězit v poli a získávat nad svými protivníky převahu), lze označit za jednu z hlavních příčin Jindřichova politického úspěchu.

Pohlédneme-li nyní na počátky Jindřichovy vlády z hlediska legitimacy jeho panovnické moci, musíme konstatovat, že kromě výše zmiňované volby, které se účastnili toliko Sasové a Frankové, a pofiderní designace Konrádem I.,²⁷⁴ představovala vláda Jindřicha I. z hlediska

²⁶⁸ WAITZ, G. (ed). *Widukind monachi Corbeiensis*. Op. cit., II, cap. 1-2, s. 63-67.

²⁶⁹ SUCHÁNEK, Drahomír. *Imperium et sacerdotium*. Op. cit., s. 54.

²⁷⁰ WAITZ, G. (ed). *Widukind monachi Corbeiensis*. Op. cit., I, cap. 26, s. 39.

²⁷¹ SUCHÁNEK, Drahomír. *Imperium et sacerdotium*. Op. cit., s. 55.

²⁷² ERKENS, Franz-Reiner. *Herrschaftsakralität im Mittelalter*. Op. cit., s. 124-129.

²⁷³ ALTHOFF, Gerd. *Amicitiae und Pacta : Bündnis, Einung, Politik und Gebetsgedenken im beginnenden 10. Jahrhundert*. Op. cit., s. 19 an.

²⁷⁴ K otázce designace v podrobnostech: LINTZEL, Martin. Zur Designation und Wahl König Heinrichs I. Op. cit., s. 46-55.

legitimity ostrý kontrast k vládě Konráda I. Proto možná také saský kronikář Widukind neustále hledal nové a nové důkazy potvrzující Jindřichovu legitimitu, které všechny mají společného jmenovatele – *felicitas*.²⁷⁵ Zdá se tedy, že rozhodujícím legitimačním základem Jindřichovy moci byla právě ona *germánská, politicko-vojenská kvalita, magická až nadpřirozená síla*,²⁷⁶ která potvrzovala právo vládnout nastupující saské dynastii.

4. 2. 2 Dynastie Jindřicha I.

Zásadním způsobem na tomto místě pojednat o dynastii Jindřicha I. by jistě překračovalo rámeček této práce a nebylo by nijak smysluplné. Přesto bych považoval za důležité alespoň rámcově se zde zmínit o dynastické politice Jindřicha I.

Nuže ačkoliv historické vědě připadala Jindřichova královská vláda provizorní,²⁷⁷ již během několika let muselo být současníkům zřejmé, že znamená založení nové královské dynastie. Co se týče uspořádání vztahů uvnitř této dynastie, přistoupil Jindřich I. k vcelku zajímavému kroku, když roku 929 určil za svého nástupce svého nejstaršího (legitimního) syna, a to v dokumentu, který nazýváme *Hausordnung*, tedy jako domácí nástupnický řád.²⁷⁸

Z pohledu problematiky, kterou se zaobírá tato práce, je významné, že když se Jindřich chystal k tomu, aby *svůj rod s přispěním Božím opatřil pořádacími ustanoveními*,²⁷⁹ nejednalo se o soukromou záležitost, nýbrž šlo současně i o říši. Ustanovení z roku 929²⁸⁰ znamenalo ve svém celku krok k novým strukturám a patrně se jednalo o reakci na tzv. *Anwachsungsrecht*.²⁸¹

²⁷⁵ BEUMANN, Helmut. Die sakrale Legitimierung des Herrschers im Denken der ottonischen Zeit. In HLAWITSCHKA, Eduard (ed). *Königswahl und Thronfolge in Ottonish-Frühdeutscher Zeit*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1971, s. 158-165.

²⁷⁶ SUCHÁNEK, Drahomír. *Imperium et sacerdotium*. Op. cit., s. 55.

²⁷⁷ Ve smyslu jakési přechodné dočasnosti.

²⁷⁸ BOSHOFF, Egon. *Königtum und Königsherrschaft im 10. und 11. Jahrhundert*. Op. cit., s. 3 an.

²⁷⁹ KELLER, Hagen. *Otoni*. Op. cit., s. 21.

²⁸⁰ V podrobnostech (zejména k důsledkům tohoto nařízení): HLAWITSCHKA, Eduard. Kontroverses aus dem Umfeld von König Heinrichs I. Gemahlin Mathilde. In HLAWITSCHKA, Eduard (ed). *Königswahl und Thronfolge in Ottonish-Frühdeutscher Zeit*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1971, s. 355-376.

²⁸¹ Tj. vůči nárokům synů na dědictví v otcovské části říše konkurující právo nástupnictví otcových bratrů. Viz KELLER, Hagen. *Otoni*. Op. cit., s. 16.

Jindřich taktéž razil neutřelou sňatkovou politiku, když oženil svého nejstaršího legitimního syna Otu s dcerou Eduarda I. Staršího z Wessexu a nevlastní sestrou vládnoucího anglického krále Aethelstana Edgith,²⁸² což bych chápal ve shodě s Hagenem Kellerem jako pokus o posílení legitimacy formující se saské dynastie²⁸³ stejně tak jako již zmiňovanou korunovací Oty I. v Cáchách, která se měla odehrát v roce 936.²⁸⁴

Jak se zdá, Jindřich vedl vcelku prozíravou rodinnou politiku a o svoji rodinu se takřikajíc dokázal postarat.²⁸⁵ Na rozdíl od Konráda I. byl schopen pacifikovat zneprátelené vévody, rozšířil územně svoji moc, což bylo oslavováno s poukazem na biblické předlohy, a svoji sílu částečně velmi hrubě demonstroval proti slovanským etnikům a Dánům. Dokonce byl schopen v bitvě u Riade²⁸⁶ zvítězit nad Maďary a dopřát své říši alespoň chvíli klidu.²⁸⁷ Lze tedy uzavřít, že Jindřichův nástupce měl všechny cesty k moci (a svému povýšení ve smyslu královské sakrality) dobře urovnané.

²⁸² Dlužno poznamenat, že na počátku 10. století se nejednalo již o nic výjimečného, neboť již alespoň deset let před Otou se západofranský král Karel Prostřáček oženil také s dcerou krále Eduarda. Viz DRŠKA, Václav. PICKOVÁ, Dana. *Dějiny středověké Evropy*. Op. cit., s. 80 an.

²⁸³ KELLER, Hagen. *Otoni*. Op. cit., s. 21.

²⁸⁴ V podrobnostech RÖRIG, Fritz. Geblütsrecht und freie Wahl. In HLAWITSCHKA, Eduard (ed). *Königswahl und Thronfolge in Ottonish-Frühdeutscher Zeit*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1971, s. 87 an.

²⁸⁵ Konečně o tom svědčí i pomazání Oty I. v Mohuči roku 930, tj. ještě za vlády Jindřicha I.

²⁸⁶ GWATKIN, H. M. et al (ed). *The Cambridge Medieval History (Volume III)*. Op. cit., s. 185 an.

²⁸⁷ I když je pravdou, že ani toto vítězství, ani vítězství Oty na Lešském poli nebylo tím pravým důvodem, proč pustošivé nájezdy Maďarů ustaly. Viz BLOCH, Marc. *Feudální společnost*. Op. cit., s. 33 an.

5. Závěr

Italský profesor Emilio Gentile kdysi napsal (rozepisující se o tzv. politických náboženstvích): „*Americká jednodolarová bankovka s podobiznou George Washingtona je náboženským symbolem [...] Jednodolarová bankovka je tedy skutečně symbolem náboženství, protože vyjadřuje vyznání víry, která dodává posvátnou zář lidu republiky hvězd, jejímu původu, jejím dějinám, institucím, jejímu osudu ve světě. I když tato hesla a výjevy mají jednoznačně náboženský význam, není jasné, jakého náboženství jsou svědectvím.*“²⁸⁸

Samotný pojem politických náboženství použil poprvé ve své přelomové práci *Die politische Religionen*²⁸⁹ německý politický filosof Eric Voegelin.²⁹⁰ O rok později ho pak užil další klasik politologie Francouz Raymond Aron.²⁹¹ Podstatou politického náboženství je přitom zakořenění religiozity v politickém společenství do té míry, že bez této politické báze nemůže existovat. Nejznámějšími modely politických náboženství je městský a státní kult tak, jak se vyvinul v řecké *polis* a v Římě, kde šlo o zvláštní druh kultické kolektivní identity, neboť v antickém myšlení byl kult božství úzce spojen s blahem společenství. Náboženství nebylo toliko projevem uctívání božství, ale i podstatným způsobem sebevyjádření společnosti. Bylo – v kontrastu s dobou moderní – věcí veřejnou.²⁹² Jistě, tato slova mohou v kontextu celé této práce působit poněkud nepatřičným dojmem, ba dokonce mohou vyvolat pocit, že jsem si takříkajíc ukousl příliš velké sousto, neboť hluboká analýza²⁹³ výše řečeného by si zasloužila přinejmenším tisícistránkovou monografii. Dlužno poznamenat, že částečnou pravdou je, že uvádět tato slova v tomto kontextu je více nežli odvážné,²⁹⁴ přesto není uvedení výše citovaných myšlenek samoúčelné. Ba právě naopak. Skrze slova Emilia Gentileho, myšlenky Erica Voegelina a Raymonda Arona²⁹⁵ chtěl bych poukázat na jednu důležitou

²⁸⁸ GENTILE, Emilio. *Politická náboženství*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s. 7.

²⁸⁹ VOEGELIN, Eric. *Die politische Religionen*. Stockholm: Bermann-Fischer, 1939.

²⁹⁰ Takto se pojmenoval po svém přestěhování do Ameriky. Původně se jmenoval Erich Vögelin.

²⁹¹ MAIER, Hans. *Politická náboženství: totalitární režimy a křesťanství*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 7 a 29.

²⁹² MAIER, Hans. *Politická náboženství: totalitární režimy a křesťanství*. Op. cit., s. 83-84. Více k řecké *polis* a Římu viz: ERKENS, Franz-Reiner. *Herrschersakralität im Mittelalter*. Op. cit., s. 41-60.

²⁹³ Zejména ve vztahu k transcenci, neboť právě otázka transcendence je základní výtkou, která směřuje vůči tomuto proudu, aplikujeme-li tento pojem na moderní společnost.

²⁹⁴ Jak jsem již ale citoval Svatopluka Čecha v úvodu k této drobné práci: „*Sláb jenom ten, kdo ztratil v sebe víru, malý ten, kdo zná jen malý cíl!*“

²⁹⁵ Tedy skrze nezpochybnitelné autority.

skutečnost – otázka legitimacy výkonu moci veřejné, otázka legitimacy onoho *Herrschaft*,²⁹⁶ tj. panství nad lidmi, není pouhým *argumento rituale*, není pouhým politickým zaklínadlem, nýbrž regulérním vědeckým pojmem, který je od pradávných dob až doposud fungujícím sociálním mechanismem, jenž nepřestává vzrušovat generace a generace nejlepších myslitelů.²⁹⁷

Proto lze říci, že otázka legitimacy panovnické moci v období nástupu saské dynastie nebyla pouhou záležitostí vzdělaných prelátů, intelektuálních elit své doby, či úzkého okruhu lidí nacházejících se v panovníkově blízkosti, nýbrž byla něčím, co prostupovalo život celé společnosti, co jí vdechovalo život, co uvádělo věci do pohybu, co přimělo vévody jednotlivých *gentes* vytáhnout s vojskem do pole a fakticky rozhodovalo o bytí a nebytí tisíců jedinců. Z tohoto hlediska nástup nové saské dynastie a její mocenské etablování na trůnu Východofranské říše skrze korunovaci Jindřicha I. roku 919 znamenalo určitý přerod, který reagoval na aktuální mocenskou situaci stejně tak jako na vývoj přecházející.

Pokud bychom nyní vedle sebe postavili vládu Konráda I. a Jindřicha I., hned na první pohled by nás zaujala do očí bijící rozdílnost výkonu jejich panovnické moci, a to i přesto, že jinak měli i leccos společného.²⁹⁸ Tak kupříkladu lze zmínit otázku královské kanceláře a kontinuitu nejen v rovině personální, ale i v rovině obsahové - zejména v arengách a intitulačních s devoční formulí.²⁹⁹ Na druhé straně by nás jistě zarazily itineráře jednotlivých panovníků, kdy dle dochovaných listin Konráda I.³⁰⁰ je patrné, že se snažil mocensky působit na celém území tehdejší Východofranské říše, přičemž Jindřich I. naproti tomu prakticky po celé období své vlády na bavorské a švábské území nevstupoval, nesvolával tam dvorské sněmy ani církevní synody s výjimkou vojenských konfliktů (stejně tak činili i jeho nástupci z rodu Luidolfingů po celé 10. století).³⁰¹

²⁹⁶ Tak jak o tom konečně bylo psáno v úvodu k této práci.

²⁹⁷ Pro srovnání: MÜLLER, Vladimír. Legitimace – klíčový sociologicko-teoretický pojem nebo pouhé „argumento rituale“? *Sociologický časopis*. 1991, 6, s. 742-749.

²⁹⁸ Člověku se v této souvislosti úplně dře do úst moderní evropské heslo: „United in diversity!“

²⁹⁹ V podrobnostech: GOETZ, Hans-Werner. Der letzte „Karolinger“? Die Regierung Konrads I. im Spiegel seiner Urkunden. Op. cit., s. 62-72. SICKEL, Theodor von (ed). *Conradi I. Heinrici I. et Ottonis I. diplomata (Bd. I, MGH DD)*. Op. cit., zvláště úvody k listinám jednotlivých panovníků na s. 1 a 37.

³⁰⁰ V podrobnostech: GOETZ, Hans-Werner. Der letzte „Karolinger“? Die Regierung Konrads I. im Spiegel seiner Urkunden. Op. cit., s. 73.

³⁰¹ SUCHÁNEK, Drahomír. *Imperium et sacerdotium*. Op. cit., s. 72.

Co se týče základů legitimacy jejich moci, i zde je patrný veliký rozdíl. Konrád I. se chápal a prezentoval v zásadě jako přímý nástupce Karlovců, potažmo Karla Velikého, a tímto směrem směřoval i své kroky. Zejména je v této souvislosti třeba poukázat na Hohenaltheimskou synodu a o snahu prosazení myšlenky nedotknutelnosti královské moci, kdy král je pomazaným, nad svými velmoži se týčícím subjektem. Naproti tomu Jindřich v promyšleném státnickém aktu nabízené pomazání odmítl a spokojil se s uznáním na základě germánské *felicitas*, jakožto závazku *sui generis*. Vsadil tak na dosti riskantní kartu, avšak vzhledem k jeho vojenským možnostem byl schopen svým závazkům dostát a odbojné vévody pacifikovat. Zde nalézáme další výrazný kontrast mezi oběma panovníky – vzpomeňme na osud Erchagera a Bertholda, dvou švábských velmožů, s nimiž naložil Konrád I. jako ryzí nezpochybnitelný a neomezitelný autokrat.³⁰² Naproti tomu Jindřich I. byl schopen vystupovat vůči svým velmožům shovívavě, a to i za situace, když – jako v případě Arnulfa a Burcharda - je vojensky potřel.³⁰³ Výrazem toho budiž i ona Jindřichova schopnost uzavírat *pacta amicitiae*, schopnost uzavřít „sňatky z rozumu“ se svými politickými oponenty ve smyslu uznání jeho vlády výměnou za uznání práv a nezávislosti vévodů. Tuto politiku uplatňoval ovšem Jindřich pouze vůči vévodstvím bavorskému a švábskému, které nesly v sobě karolínskou tradici bývalých království.³⁰⁴ Vůči ostatním vystupoval mnohem autokratičtěji, což bylo dáno jednak politickou situací (zejména v Lotrinsku), ale i politikou samotného Jindřicha, který chápal saské a franské vévodství³⁰⁵ jakožto pevný svazek, základ své reálné moci.

Lze tedy uzavřít, že pro vládu obou panovníků byl rozhodující ten legitimační prvek, o němž hovořím jakožto o *felicitas*, tedy ona *germánská, politicko-vojenská kvalita, magická až nadpřirozená síla*. Tato síla však nestála osamocena, ba právě naopak existovala v myšlenkovém schématu křesťanství, což se projevovalo na vzrůstající váze, která byla přikládána královskému pomazání. Ne náhodou, ačkoliv Jindřich sám pomazání odmítl, svého nejstaršího legitimního syna, Otu I., nechal pomazat o Velikonocích (nejvýznamnějším to svátkem křesťanským) roku 930 v Mohuči (tedy ještě za své vlády). Tím demonstroval svoji silnou pozici a respekt mezi vévody, avšak pořád ještě dbal na rovnováhu sil mezi králem

³⁰² HELLMANN, Manfred. Die Synode von Hohenaltheim. Op. cit., s. 130 an.

³⁰³ GWATKIN, H. M. et al (ed). *The Cambridge Medieval History (Volume III)*. Cambridge: Cambridge University Press, 1964, s. 180-181.

³⁰⁴ SUCHÁNEK, Drahomír. *Imperium et sacerdotium*. Op. cit., s. 72.

³⁰⁵ *Populo Francorum atque Saxonum?*

a šlechtou, neboť Ota, ač pomazaný král, se Jindřichovým spoluvládcem nestal.³⁰⁶ Otovo druhé pomazání, odehrávající se o šest let později v místě obzvláště prestižním, Cáchách, poté nedávalo žádný prostor pro pochyby ohledně budoucího směřování mocenské politiky nastupujícího panovníka. Ota I. se postupně vydělil ze šlechtické společnosti a důsledně prosazoval převahu své královské osoby.³⁰⁷ Z církevního pomazání totiž vycházela celková teologie sakrálního povznesení panovníka. Povznesení, jehož obrazem je obzvláště tzv. mohučské ordo, tj. liturgický text, který vznikl v klášteře sv. Albana okolo roku 960 pro potřeby královského svěcení. Tento text zasazoval panovníka na vrchol společenské hierarchie a vřazoval ho do pevného, zřetelně se institucionalizujícího rámce. Král měl být *cultor Dei, defensor ecclesiae, auctor ac stabilitor christianitatis et christianae fidei*, přičemž k jeho hlavním povinnostem patřil výkon *iustitia, aequitas, misericordia* a *pietas* stejně tak jakožto boj proti nepřátelům víry.³⁰⁸ Tento vývoj, k němuž významným způsobem přispěli (byť třeba i nechtíc) i Konrád s Jindřichem, ovlivňoval dění ve středověké Evropě i mnoho let po jejich smrti. Konečně jak stojí v Bibli:³⁰⁹ „*A není sporu, že větší žehná menšímu.*“³¹⁰ Nu a právě na tomto půdorysu se odehrála celá řada střetů mezi duchovními a světskými elitami. Právě tento půdorys byl živnou půdou pro myšlenky Inocence III., Bonifáce VIII. a mnohých dalších. Otázka legitimacy vsutku zaměstnávala mnoho nejlepších hlav své doby stejně tak jako mnohé hlavy pomazané. Paradoxně na počátku (?)³¹¹ toho všeho stál Jindřich I. se svým *amicitiae et convivium*, tedy programem vlády „jakožto svazku přátelství.“³¹² To jsou již ale úvahy, které mi nepřísluší a které výrazným způsobem překračují smysl a zaměření této vpravdě nepatrné práce stejně tak jako moji erudici.

Závěrem nezbývá než konstatovat, že na počátku 10. století vznikly základní impulsy, které formovaly po další staletí vývoj nazírání na panovnickou legitimitu, která byla postavena na sakrálních základech. Tento vývoj, kdy panovník dosáhl na privilegované

³⁰⁶ SUCHÁNEK, Drahomír. *Imperium et sacerdotium*. Op. cit., s. 57.

³⁰⁷ Výrazem toho je i skutečnost, že Ota I. zachoval praxi přátelských smluv s okolními panovníky, ale v případě říšských elit již šlo opět o smlouvy vyžadující vztah pán-leník. V podrobnostech: ALTHOFF, Gerd. *Amicitiae und Pacta*. Op. cit., s. 88-96.

³⁰⁸ SUCHÁNEK, Drahomír. DRŠKA, Václav. Autoritativní jednání středověkých vládců. Op. cit., s. 26.

³⁰⁹ Byť, pravda, pravost tohoto listu sv. Pavla díky použité (až přespříliš bohaté) řečtině vyvolává jisté pochybnosti.

³¹⁰ Žd 7, 7.

³¹¹ Vždy je těžké označit něco za skutečný počátek, neboť obzvláště v historii platí, že kauzální nexus lze *ad absurdum* vidět skutečně všude.

³¹² SUCHÁNEK, Drahomír. DRŠKA, Václav. Autoritativní jednání středověkých vládců. Op. cit., s. 26.

a široce respektované postavení ve společnosti a kdy si nárokoval nezpochybnitelnost královské moci, narazil v průběhu času na emancipující se římskou církev, která negovala tuto panovnickou exkluzivitu a snažila se ho opět zařadit po bok ostatních laiků, byť s vědomím určité rozdílnosti, která spočívala na panovníkově zvláštní vazbě k Bohu.³¹³ V tomto smyslu tedy právě vlády Konráda I. a Jindřicha I. představují neocenitelný zdroj informací a poučení o vývoji nazírání na střetávání a vzájemné ovlivňování křesťanského a barbarsko-germánského myšlení stejně tak jako na výkon panovnické moci a její legitimacy nejenom pro období jejich vlády, ale i pro období následující.

³¹³ SUCHÁNEK, Drahomír. DRŠKA, Václav. Autoritativní jednání středověkých vládců. Op. cit., s. 28.

6. Soupis vybraných pramenů a literatury

6. 1 Prameny

- BORETIUS, Alfred (ed). *Capitularia regnum Francorum II. (MGH Leges)*. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1890.
- BRESSLAU, H.(ed). *Conradi II. diplomata (Bd. IV, MGH DD)*. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1909
- HEHL, Ernst-Dieter (ed). *Concilia aevi Saxonici DCCCCXVI – MI (MGH Conc.)*. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1987.
- HOLTZMANN, Robert (ed). *Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg (MGH SS rer. Germ. N. S.)*. Berlin: Wiedmannsche Buchhandlung, 1935.
- KRUSCH, B. (ed). *Gregorii Episcopi Turonensis Historiam libri XI (MGH SS rer. Mer.)*. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1937.
- KURZE, Friedrich (ed). *Reginos abbatis Prumensis Chronicon (MGH SS rer. Germ.)*. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1890.
- PERTZ, G. H (ed). *Annales regni Francorum Orientalis (MGH SS rer. Germ.)*. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1891.
- PERTZ, G. H. (ed) *Vita Hathumodae (MGH SS Bd. IV)*. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1841.
- SCHIEFFER, Theodor von (ed). *Zwentiboldi et Ludowici Infantis diplomata (Bd. IV, MGH DD)*. Berlin: Wiedmannsche Verlagsbuchhandlung, 1960.
- SICKEL, Theodor von (ed). *Conradi I. Heinrici I. et Ottonis I. diplomata (Bd. I, MGH DD)*. Berlin: Hahnsche Buchhandlung, 1884.
- TREMP, Ernst (ed). *Theganus: Gesta Hludowici imperatoris (MGH SS rer. Germ.)*. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1995.
- WAITZ, G. (ed). *Widukind monachi Corbeiensis: Rerum gestarum saxoniarum libri tres (MGH SS rer. Germ.)*. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1882.

6. 2 Literatura

6. 2. 1 Monografie

- ALTHOFF, Gerd. *Amicitiae und Pacta: Bündnis, Einung, Politik und Gebetsgedenken im beginnenden 10. Jahrhundert*. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1992
- AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci (Díl 1.)*. Praha: Karolinum 2007.
- AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci (Díl 2.)*. Praha: Karolinum 2007.
- BEUMANN, Helmut. *Widukind von Korvei*. Weimar: Hermann Böhlaus Nachfolger, 1950.
- BÍLÝ, Jiří. *Trojí lid*. Praha: Libri, 2000.
- BLOCH, Marc. *Feudální společnost*. Praha: Argo, 2010.
- BLOCH, Marc. *Králové divotvůrci*. Praha: Argo, 2004.
- BLOCH, Marc. *Obrana historie aneb historik a jeho řemeslo*. Praha: Svoboda, 1967.
- BOGUSZAK, Jiří. ČAPEK, Jiří. GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. Praha: ASPI, 2004.
- BOSHOFF, Egon. *Königtum und Königsherrschaft im 10. und 11. Jahrhundert*. München: Oldenbourg, 1993.
- BOSHOFF, Egon. *Ludwig der Fromme*. Darmstadt: Primus Verlag, 1996.
- Britannica (Macropaedia). Díl 26 (Pre-Columbian-Sacred). Chicago: Encyclopaedia Britannica.
- ČECH, Svatopluk. *Jitřní písně*. Praha: Topičova edice, 1946.
- DAWSON, Christopher. *Zrození Evropy*. Praha: Vyšehrad, 1994.
- DRŠKA, Václav. PICKOVÁ, Dana. *Dějiny středověké Evropy*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2004.
- ELIADE, Mircea. *Posvátné a profánní*. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994.
- ERKENS, Franz-Reiner. *Herrschersakralität im Mittelalter*. Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer, 2006.
- FRIED, Johannes. *Der Weg in die Geschichte*. Berlin: Propyläen, 1994.
- GENTILE, Emilio. *Politická náboženství*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008.
- GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007.
- GWATKIN, H. M. et al (ed). *The Cambridge Medieval History*. Cambridge: Cambridge University Press, 1964.

- HABERMAS, Jürgen. *Strukturální přeměna veřejnosti*. Praha: Filosofia, 2000.
- HEER, Friedrich. *Evropské duchovní dějiny*. Praha: Vyšehrad, 2000.
- HENDRYCH, Dušan a kol. *Právníký slovník*. Praha: C. H. Beck, 2003.
- HLAWITSCHKA, Eduard (ed). *Königswahl und Thronfolge in Ottonish-Frühdeutscher Zeit*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1971.
- HLAWITSCHKA, Eduard (ed). *Königswahl und Thronfolge in Fränkisch-Karolingischer Zeit*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1975.
- HOERNES, Martin. RÖCKELEIN, Hedwig. *Gandersheim und Essen*. Essen: Klartext, 2006.
- JACKMAN, Donald C. *The Konradiner: a study in genealogical methodology*. Frankfurt: Klostermann, 1990.
- KADLEC, Jaroslav. *Dějiny katolické církve (díl II.)*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 1993.
- KANTOROWICZ E. H. *Die zwei Körper des Königs*. München: Taschenbuch Verlag, 1994.
- KELLER, Hagen. *Otoni*. Praha: Vyšehrad, 2004.
- KINCL, Jaromír. URFUS, Valentin. SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995.
- KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995.
- KÜNG, Hans. *Být křesťanem*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000.
- LEGOFF, Jacques. *Paměť a dějiny*. Praha: Argo, 2007.
- MAIER, Hans. *Politická náboženství: totalitární režimy a křesťanství*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999.
- OTTO, Rudolf. *Posvátno: iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Praha: Vyšehrad, 1998.
- Ottův slovník naučný. Díl XV (Krajčij-Ligustrum). Praha: J. Otto, 1904.
- PIEPER, Josef. *Was heißt sakral?* Stuttgart: Schwabenverlag, 1988.
- POPPER, Karl Raimund. *Bída historicismu*. Praha: Oikymen, 2008.
- POST, Gaines. *Studies in medieval legal thought*. Princeton: Princeton University Press, 1964.
- PRAŽÁK, Josef. NOVOTNÝ, František. SEDLÁČEK, Josef. *Latinsko-český slovník*. Praha: SPN, 1955.

- ŘÍČAN, Rudolf. MOLNÁR, Amedeo. *Dvanáct století církevních dějin*. Praha: Kalich, 2008.
- ROUX, Jean-Paul. *Král*. Praha: Argo, 2010.
- SEIBT, Ferdinand. *Lesk a bída středověku*. Praha: Mláda fronta, 2000.
- STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000.
- SUCHÁNEK, Drahomír. *Imperium et sacerdotium: říšská církev na přelomu prvního a druhého tisíciletí*. Praha: FF UK, 2011.
- TELLENBACH, Gerd. *Königtum und Stämme in der Werdenzeit des Deutschen Reiches*. Weimar: Hermann Böhlau Nachfolger, 1939.
- Theologische Realenzyklopädie, sv. 12, Berlin-New York, 1984.
- TRETERA, Ivo. *Nástin dějin evropského myšlení*. Praha: Paseka, 1999.
- TRETERA, Jiří Rajmund. *Synagoga a církev kdysi a dnes*. Praha: Jan Krigl, 1994.
- URFUS, Valentin. *Historické základy novodobého práva soukromého*. Praha: C. H. Beck, 1994.
- VOEGELIN, Eric. *Die politische Religionen*. Stockholm: Bermann-Fischer, 1939.
- WEBER, Max. *Autorita, etika a společnost*. Praha: Mladá fronta, 1997.
- WEBER, Max. *Wirtschaft und Gesellschaft*. Tübingen: J. C. B. Mohr, 1972.

6. 2. 2 Články

- DOGAN, Mattei. Legitimace režimů a důvěra v instituce: od klasické typologie k novým skutečnostem. *Politologická revue*. 1998, s. 111-127.
- DRŠKA, Václav. Idea universalismu – osud Svaté říše římské. *Historický obzor*. 1992, 12, s. 338-346.
- DRŠKA, Václav. Franská říše na rozcestí: vzestup Karlovců. *Historický obzor*. 2000, 1/2, s. 15-18.
- DRŠKA, Václav. Na cestě k nové Evropě I: Germáni – dědicové odkazu či nositelé nového poslání. *Historický obzor*. 1991, 2, s. 8-12.
- DRŠKA, Václav. Na cestě k nové Evropě II: Frankové. *Historický obzor*. 1991, 2, s. 52-57.
- DRŠKA, Václav. Pipinovo království. *Historický obzor*. 2000, 5/6, s. 106-108.

- DRŠKA, Václav. "Reges criniti?": Význam královské moci Meroveovců v představách franské kroniky Řehoře z Tours. In BOBKOVÁ, Lenka; HOLÁ, Mlada. *Lesk královského majestátu ve středověku*. Praha: Paseka, 2005. s. 309-318.
- DRŠKA, Václav. Verdunské dělení a franská tradice. *Historický obzor*. 1996, 1/2, s. 5-13.
- DRŠKA, Václav. Vznik národních monarchií v západní Evropě: Svatá říše. *Historický obzor*. 1990, 1, s. 154-157.
- EBERHARD, Winfried. „Bonum commune“ v konkurenci mezi monarchickou vládou a stavovskou společností. *Český časopis historický*. 2004, 3, s. 449-476.
- EWIG, Eugen. *Zum christlichen Königsgedanken im Frühmittelalter*. In *Das Königtum, seine geistigen und rechtlichen Grundlagen (Vorträge und Forschungen 3)*. Sigmaringen, 1973, s. 7-74.
- GOETZ, Hans-Werner. Der letzte „Karolinger“? Die Regierung Konrads I. im Spiegel seiner Urkunden. *Archiv für Diplomatik*. 1980, 26, 56-125.
- HELLMANN, Manfred. Die Synode von Hohenaltheim. *Historisches Jahrbuch*. 1953, 73, s. 127 – 142.
- KIENAST, Walter. Germanische Treue und „Königsheil“. *Historische Zeitschrift*. 1978, 227, s. 265-324.
- KIMPEN, Emil. Die Abstammung Konrads I. und Heinrichs I. von Karl dem Großen. *Historisches Vierteljahrschrift*. 1935, 29, 722-767.
- KLEWITZ, Hans-Walter. Germanisches Erbe im fränkischen und deutschen Königtum. *Die Welt als Geschichte*. 1941, s. 201-216.
- LEYSER, Karl. Ottonian government. *The English Historical Review*. 1981, 381, 721-753.
- LINTZEL, Martin. Zur Designation und Wahl König Heinrichs I. *Deutsches Archiv*. 1943, 6, 379-400.
- MÜLLER, Vladimír. Legitimace – klíčový sociologicko-teoretický pojem nebo pouhé „argomento rituale“? *Sociologický časopis*. 1991, 6, s. 742-749.
- POST, Gaines. *Ratio publicae utilitatis, ratio status und „Staatsräson“ (1100 – 1300)*. In *Die Welt als Geschichte*, 1961, 21, s. 8-194.
- SCHLESINGER, Walter. Das Heerkönigtum. In *Das Königtum, seine geistigen und rechtlichen Grundlagen (Vorträge und Forschungen 3)*. Sigmaringen, 1973, s. 105-142.

- SUCHÁNEK, Drahomír. DRŠKA, Václav. Autoritativní jednání středověkých vládců. In *Totalitarismus*, s. 20-31.